

Samen aan de slag met voedseleducatie

Eindevaluatie programma Jong Leren Eten 2017-2020

- EINDRAPPORT -

Auteurs

Corine Buers
Eline Verbeek
Miranda Witvliet

Met medewerking van:

Suna Duysak
Baour Amedy

Amsterdam, 6 november 2020
Publicatienr. 18119

© 2020 RegioPlan, in opdracht van Rijksdienst voor Ondernemend Nederland.

Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van RegioPlan. RegioPlan aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

Inhoudsopgave

Samenvatting op hoofdlijnen	1
1 Inleiding	1
1.1 Over deze evaluatie	1
1.2 Aanpak van deze evaluatie	2
1.3 Leeswijzer	4
2 Programma Jong Leren Eten 2019-2020	6
2.1 Over het programma Jong Leren Eten	6
2.2 Voortgang	7
3 Jong Leren Eten op regionaal niveau	11
3.1 Netwerk	11
3.2 Samenhang tussen activiteiten	16
3.3 Borging	18
3.4 Bereik	21
3.5 Samenvatting Jong Leren Eten op regionaal niveau	23
4 Jong Leren Eten op landelijk niveau	26
4.1 Netwerk	26
4.2 Samenhang tussen activiteiten	29
4.3 Borging	31
4.4 Samenvatting Jong Leren Eten op landelijk niveau	33
5 Conclusie	35
5.1 Belangrijkste resultaten aan de hand van het waarderingskader	35
5.2 Conclusie	37
5.3 Aanbevelingen	37
Literatuur	39
Bijlage A - Onderzoekmodel	41
A1 Analysemodel	41
B1 Waarderingskader	42

EINDEVALUATIE PROGRAMMA JONG LEREN ETEN 2017-2020

In dit evaluatieonderzoek maakt Regioplan inzichtelijk in welke mate er in de programmaperiode 2017-2020 van Jong Leren Eten een structureel netwerk rond voedseducatie is opgezet, verschillende activiteiten gericht op voedseducatie aan elkaar verbonden zijn en de samenwerking tussen partijen geborgd is.

DOELSTELLINGEN PROGRAMMA

- Vergroten en versterken van het netwerk rondom voedseducatie
- Helpen van professionals om voedseducatie op scholen te promoten en te verbeteren
- Creëren van een samenhangend totaalpakket van voedseducatie
- Zoeken naar afstemming en integratie van verschillende databases, waarin scholen lesmaterialen en excursies kunnen vinden

ACTIVITEITEN

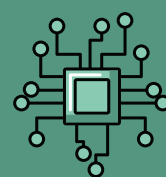

- Versterken en vergroten van het netwerk
- Versterken van de samenhang tussen activiteiten
- Borgen van activiteiten en het netwerk
- Vergroten van het bereik op scholen

GEREALISEERDE OPBRENGSTEN

Netwerk

- Groei van het netwerk rond voedingseducatie
- Uit de enquête onder landelijke en regionale samenwerkingspartners blijkt dat zij redelijk positief zijn over de samenwerking tussen de 'groene' wereld (natuur- en milieueducatie) en de 'witte' wereld (gezondheidseducatie); 40% vindt dat dit goed gaat
- JLE-makelaars in de regio vinden dat de samenwerking met gemeenten en provincies beter kan; 64% is in de enquête positief over de samenwerking met provincies en 19% over de samenwerking met gemeenten
- Hoewel er wel stappen zijn gezet, is er nog geen sprake van een duurzaam netwerk rond voedseducatie

Samenhang activiteiten

- Verbetering van de samenhang en kwaliteit van het aanbod
- Landelijke (75%) en regionale samenwerkingspartners (80%) menen dat er een kwalitatief goed voedseducatie-aanbod is

Bereik

- Groei van bereik op scholen
- JLE-makelaars vinden dat scholen nog meer gebruik kunnen maken van het voedseducatie-aanbod, 23% vindt dat scholen dit voldoende doen

Borging

- Er is aandacht voor voedseducatie, maar de borging van activiteiten en het netwerk vraagt blijvende aandacht
- 23% van de JLE-makelaars, 11% van de regionale en 25% van de landelijke samenwerkingspartners denkt dat de aandacht voor voedseducatie blijft bestaan na afloop van de programmaperiode 2017-2020

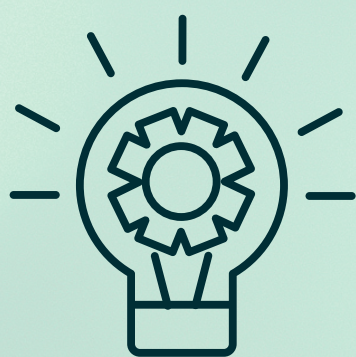
EINDEVALUATIE PROGRAMMA JONG LEREN ETEN 2017-2020

CONCLUSIE

Met het programma Jong Leren Eten is een impuls gegeven aan het netwerk en de activiteiten op het gebied van voedseducatie. Het programma draagt bij aan de doelstellingen en zet de positieve lijn van ontwikkeling die is geconstateerd in de tussenevaluatie van het programma door.

- Er is meer samenwerking en afstemming tussen partijen op regionaal en landelijk niveau, 'witte' en 'groene' activiteiten raken meer verknoopt en scholen gaan steeds meer aan de slag met voedseducatie.
- Het programma wordt positief gewaardeerd door betrokkenen op landelijk en regionaal niveau. Het programma levert een positieve bijdrage door te sturen op samenhang en kwaliteit van het aanbod, het faciliteren en aanjagen van de samenwerking op landelijk en regionaal niveau en het bieden van regionaal maatwerk.
- De duurzaamheid en het netwerk rond voedseducatie is echter nog kwetsbaar en de netwerksamenwerking nog niet volledig geborgd. Een tweede programmaperiode is daarom raadzaam om de samenwerking en aandacht voor voedseducatie vast te houden.

SUGGESTIES VOOR HET VERVOLG VAN JONG LEREN ETEN

Leg de focus op het verduurzamen van bestaande structuren en het netwerk

Stimuleer aandacht voor het thema voedseducatie in provincies en gemeenten

Blijf op landelijke en lokaal niveau inzetten op het verbinden van groene en witte thema's

Meer aandacht voor het vo en mbo

Stel samen met landelijke partners een overkoepelende agenda op ten aanzien van voedseducatie

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

Inleiding

1

1 Inleiding

Nederlandse kinderen eten vaak ongezond; minder dan 1 procent eet de aanbevolen dagelijkse hoeveelheid groente en minder dan 5 procent de aanbevolen twee stuks fruit per dag. Meer dan één op de tien kinderen tussen de 4 en 20 jaar heeft overgewicht en 3 procent binnen deze leeftijdsgroep is obees (CBS, 2015). Bovendien weten veel kinderen niet waar hun eten vandaan komt, hoe het geproduceerd wordt, wat pure smaak is en hoe zij eten kunnen bereiden en bewaren. Niet alleen lopen kinderen hierdoor gezondheidsrisico's die hun ontwikkeling en leerprestaties belemmeren, maar ook leren zij niet om bewuste, gezonde en duurzame keuzes te maken (Kamerbrief, 2016).

Het is dan ook niet verwonderlijk dat er de afgelopen jaren diverse programma's en activiteiten zijn opgezet op het gebied van gezonde en duurzame voeding en voedsel. Jong geleerd is immers oud gedaan. Om nieuwe en bestaande initiatieven op het gebied van voeding en voedsel (nog) beter onder de aandacht te brengen en te versterken heeft het ministerie van LNV het vierjarige *Programma Jong Leren Eten 2017-2020* (hierna JLE) geïnitieerd. Het programma wordt uitgevoerd door de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) en zet in op het koppelen van werkvelden en het versterken van bestaande netwerkrelaties en programma's in de setting van kinderopvang en het onderwijs (po, vo en mbo), met als uiteindelijk doel om kinderen en jongeren in de leeftijd van 0 tot 18 jaar voedselvaardig te maken. Het programma richt zich op intermediaire partijen die contacten en toegang hebben tot de einddoelgroep en tracht via deze partijen het bereik en de effecten van de inzet van programma's en activiteiten in kinderopvangcentra en scholen te vergroten.

Doelstellingen Jong Leren Eten 2017-2020

- verbinden en versterken van relaties tussen intermediaire partijen: het onderwijs, lokale/regionale overheid, gezondheidseducatie ('witte wereld') en natuur- en milieueducatie ('groene wereld');
- opbouwen van een goed werkend netwerk van regionale makelaars, die helpen om voedseleducatie op scholen te promoten en verbeteren;
- creëren van een samenhangend totaalpakket van voedseleducatie;
- zoeken naar afstemming tussen de verschillende databases.

(Programmabureau JLE, 2017, p. 5)

In 2019 is het programma tussentijds geëvalueerd door Regioplan (Buers, Verbeek & Witvliet, 2019). Uit deze evaluatiestudie blijkt dat de opzet en de uitvoering van het programma JLE positief worden gewaardeerd en dat de samenwerking tussen strategische partijen een impuls heeft gekregen. Ook zijn er in de eerste anderhalf jaar van het programma JLE randvoorwaarden gecreëerd voor de ontwikkeling van het programma en voor het maken van impact. De inspanningen hebben echter nog niet geleid tot de totstandkoming van een structureel en goed werkend netwerk, waarmee de activiteiten rondom voedseleducatie ook na het beëindigen van JLE doorgang kunnen vinden.

In de laatste twee jaar van de programmaperiode (2019-2020) staan de continuering en de borging van het programma centraal. De ingezette programmalijnen worden gecontinueerd en er wordt extra ingezet op het structureren en verankeren van de kwaliteit van de activiteiten en de samenwerking (zie ook hoofdstuk 2). Inmiddels is duidelijk geworden dat JLE ook na de eerste programmaperiode doorgang zal krijgen.

De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) heeft aan Regioplan gevraagd een evaluatie uit te voeren van de opbrengsten van het programma JLE. Meer specifiek wenst RVO inzicht te krijgen in de impact van de strategische samenwerkingsprojecten op regionaal en landelijk niveau en in de borging van het programma. In het voorliggende rapport beschrijven we daarom de opbrengsten van het programma anno 2020 en maken we duidelijk of het programma JLE voldoende is geborgd, in de zin dat de ambities van het programma (structurele aandacht voor voedseleducatie, zodat voedselvaardigheid van kinderen en jongeren toeneemt) ook na afloop van deze programmaperiode doorgang vinden.

1.1 Over deze evaluatie

Het doel van deze evaluatie is om zicht te krijgen op de mate waarin in deze programmaperiode een structureel netwerk is opgezet, verschillende activiteiten gericht op voedseleducatie aan elkaar verbonden zijn en de samenwerking geborgd is. Nagegaan wordt wat er in de samenwerking van intermediaire partijen op het gebied van voedseleducatie is bereikt en welke aandachtspunten er nog zijn voor de bor-

ging van het programma. Dit onderzoek is dus niet gericht op het vaststellen van de impact van het programma JLE op de einddoelgroep (jeugd en jongeren van 0 tot 18 jaar), maar op de impact op netwerk-niveau. In dit onderzoek staat daarom niet de mate van doelbereik onder eindgebruikers centraal, maar ligt de nadruk op de impact die het programma JLE heeft op de samenwerking in het netwerk van intermediaire partijen (netwerkniveau).

De volgende onderzoeksvragen staan in deze evaluatie centraal:

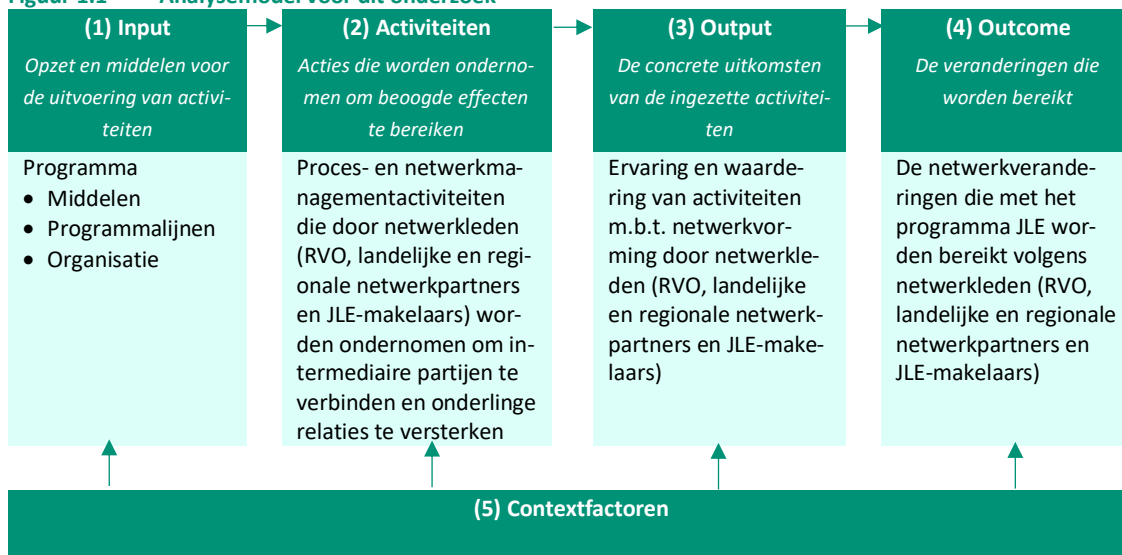
1. Wat is de output van de strategische samenwerkingsprojecten? Met welke partijen is samengewerkt en welke concrete activiteiten zijn uitgevoerd?
2. Hoe is de strategische samenwerking geborgd, zodat deze ook na beëindiging van de eerste programmaperiode van JLE doorgang krijgt?
3. In hoeverre zijn de opgedane relaties binnen JLE duurzaam, zowel op landelijk als regionaal niveau? Zijn daarbij voldoende randvoorwaarden aanwezig zodat de relaties na beëindiging van de eerste programmaperiode van JLE doorgang vinden?
4. In hoeverre worden met de landelijke en regionale projecten de einddoelgroep bereikt?
5. In hoeverre is er samenhang tussen de verschillende activiteiten? Lukt het daarbij om de witte en groene wereld aan elkaar te verbinden?
6. Wat zijn de belangrijkste succesfactoren van het programma zodat de activiteiten ook na beëindiging van de eerste programmaperiode worden uitgevoerd?
7. Wat was er volgens de samenwerkingspartners gebeurd als het programma JLE er niet was geweest? Wat voegt het programma toe ten opzichte van andere programma's?
8. Welke lessen vallen uit de periode 2017-2020 te trekken voor het vervolg van JLE?

1.2 Aanpak van deze evaluatie

Met deze evaluatie bieden we inzicht in de impact van het programma JLE anno 2020. De impact op netwerk-niveau staat daarbij centraal. Voor het evalueren van het programma JLE maken we gebruik van een waarderingskader en analysemodel, die zijn ontwikkeld en gebruikt voor de tussentijdse evaluatie van het programma in 2019 (Buers, Verbeek & Witvliet, 2019).

Het analysemodel dient om het proces van netwerksamenwerking te verhelderen. Dit model is gebaseerd op de impactwaardeketen en bestaat uit vijf onderdelen: input, activiteiten, output, outcome, en contextfactoren (zie figuur 1.1). Door de acties en uitkomsten in een specifieke context te expliciteren, maken we inzichtelijk 'hoe' en 'waarom' bepaalde opbrengsten wel of niet worden bereikt.

Figuur 1.1 Analysemodel voor dit onderzoek

Bron: Buers, Verbeek & Witvliet (2019)

De opbrengsten van het programma JLE brengen we vervolgens in kaart met een waarderingskader. Dit waarderingskader is gebaseerd op recente wetenschappelijke kennis over netwerksamenwerking en bevat vijf criteria: structuur van het netwerk, aansturing, programma, betrokkenheid en inzet van het participanten en voortgang. Aan de hand van deze criteria brengen we opbrengsten van de samenwerking en lessen voor de toekomst op gestructureerde wijze in kaart.

Een verantwoording van het analysemodel en waarderingskader zijn te vinden in Bijlage A van dit rapport.

Criteria waarderingskader

1. *Structuur netwerk*: de mate waarin er verbindingen zijn tussen partijen die van belang zijn voor het realiseren van de ambities en doelen van het programma JLE.
2. *Aansturing*: de mate waarin het programmabureau de uitvoering van het programma JLE coördineert en ondersteunt.
3. *Programma*: de mate waarin het programma JLE bekend is en netwerkleden bereikt.
4. *Betrokkenheid en inzet van participanten*: de mate waarin netwerkleden betrokken zijn bij het programma en zelf acties ondernemen ten behoeve van de voortgang/doorwerking van JLE.
5. *Voortgang*: de mate waarin binnen een redelijk tijdsplan de doelstellingen m.b.t. tot samenwerking/ netwerk worden gerealiseerd.

(Buers, Verbeek & Witvliet, 2019).

Onderzoeksactiviteiten

Voor dit onderzoek maken we gebruik van kwalitatieve methoden (documentanalyse, interviews en uitwisselingsbijeenkomsten) en kwantitatieve methoden (enquêtes). Door verschillende databronnen te combineren en bevindingen tijdens het onderzoek te bespreken met betrokkenen hebben we getracht een gedegen beeld te schetsen van het functioneren van de netwerksamenwerking anno 2020.

Het onderzoek is uitgevoerd in twee fases: een verkennende en een verdiepende fase. In de eerste fase zijn de resultaten van het programma JLE verkend. Hiervoor is gebruikgemaakt van interviews en documentenanalyse. Er is gesproken met de opdrachtgever vanuit het ministerie van LNV en met het programmabureau van JLE. Ook zijn in deze fase de documenten van strategische samenwerkingsprojecten geanalyseerd. In de tweede fase van het onderzoek zijn de resultaten van het verkennende onderzoek aangevuld en nader gespecificeerd. Dit is gedaan door middel van een enquête onder regionale en landelijke samenwerkingspartners en via uitwisselingsbijeenkomsten. In tabel 1.1 worden de onderzoeksactiviteiten beknopt toegelicht.

Tabel 1.1   **Onderzoeksactiviteiten**

Fase 1: Verkenning

Interviews

Semigestructureerde interviews zijn ingezet om een beeld te krijgen van de ontwikkelingen en resultaten van het programma JLE. Daarnaast zijn deze interviews gebruikt om meer zicht te krijgen op elementen die van belang zijn voor de werking en doorwerking van het programma. Er is gesproken met de opdrachtgever vanuit het ministerie van LNV en met het programmabureau JLE. Het interview met het programmabureau voerden we in juni; het ministerie van LNV spraken we in september. Beide interviews vonden digitaal plaats.

Documentstudie

We hebben documentanalyses ingezet om inzicht te krijgen in de ingezette activiteiten en de opbrengsten daarvan. Aan de hand van het waarderingskader hebben we alle documenten die het programmabureau van JLE aan ons heeft verstrekt geanalyseerd. We hebben onder meer de anderhalfjaarrapportages van JLE-makers uit alle regio's, verslagen van makelaar-meet-ups en vergaderingen van de Programmaraad en documentatie over aanbod van en onderzoek naar voedseleducatie bestudeerd.

Fase 2: Verdieping

Enquête

We hebben een enquête ingezet om de ervaringen van partijen over de impact van het programma JLE op landelijk en regionaal niveau uit te vragen. In de digitale enquête is gevraagd naar de ervaren structuur en borging van het JLE-netwerk, de samenwerking met provincie, gemeenten en scholen, de focus, kwaliteit en meerwaarde van het programma en naar de aandacht voor voedseleducatie na afloop van de eerste JLE-programmaperiode.

De enquête is uitgezet onder de strategische partners van JLE op landelijk en op regionaal niveau en onder de JLE-makelaars. In overleg met het programmabureau van JLE zijn de contactpersonen van de belangrijkste partijen benaderd voor deelname (15 contactpersonen van landelijke partijen, 46 van regionale partijen en 29 JLE-makelaars). In totaal hebben 72 personen een enquête ingevuld in de periode juli tot half augustus. Dit betreffen:

- 8 landelijke samenwerkingspartners (53%)
- 36 regionale samenwerkingspartners (78%)
- 22 JLE-makelaars (76%)

Uitwisselingsbijeenkomsten

Voor het aanvullen en interpreteren van de resultaten van de enquête hebben we enkele resultaten teruggeleid bij de JLE-makelaars en de Programmaraad tijdens uitwisselingsbijeenkomsten. Voorafgaand aan deze bijeenkomsten is een notitie opgesteld waarin enkele resultaten van de enquête en bijbehorende bespreekpunten gepresenteerd werden. Tijdens de bijeenkomst hebben we de makelaars en leden van de Programmaraad gevraagd in te gaan op deze bespreekpunten. Deze bijeenkomsten vonden digitaal plaats in september 2020.

1.3 Leeswijzer

In dit rapport gaan we in op de uitvoering en de opbrengsten van het programma JLE anno 2020. We bouwen daarin voort op de tussenevaluatie van 2019 en gaan specifiek in op de activiteiten uitgevoerd in de periode 2019-2020. In hoofdstuk 2 volgt een beknopte beschrijving van het programma en staan we stil bij recente ontwikkelingen. Vervolgens schetsen we een beeld van de opbrengsten van het programma. In hoofdstuk 3 beschrijven we de impact van het programma JLE op regionaal niveau en in hoofdstuk 4 komen komt de impact op landelijk niveau aan bod. In hoofdstuk 5 presenteren we de belangrijke resultaten en conclusie van dit onderzoek en formuleren we een aantal aanbevelingen voor het verdere verloop van het programma JLE.

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

Programma Jong Leren Eten 2019-2020

2 Programma Jong Leren Eten 2019-2020

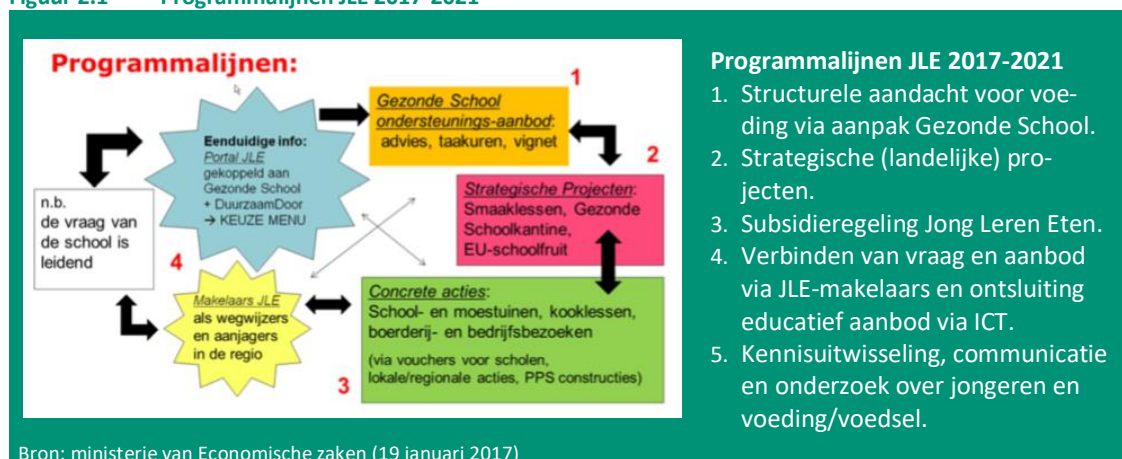
In dit hoofdstuk bieden we een korte beschrijving van het programma JLE en staan we stil bij de voortgang in 2019 en 2020. De informatie in dit hoofdstuk is gebaseerd op de resultaten van de documentanalyses en is aangevuld met informatie uit de gesprekken die zijn gevoerd met het programmabureau JLE en met het ministerie van LNV.

2.1 Over het programma Jong Leren Eten

Het programma Jong Leren Eten is een programma dat beoogt om voedseleducatie in de setting van kinderopvang en het onderwijs (po, vo en mbo) te stimuleren en te ondersteunen, zodat uiteindelijk jeugd/jongeren in de leeftijd van 0 tot 18 jaar leren om gezonde en duurzame keuzes te maken (Kamerbrief, 2016; Programmabureau JLE, 2017, p. 5).

Het programma JLE is georganiseerd rond vijf programmalijnen, die elk een specifiek onderdeel in de uitvoering benadrukt. In figuur 2.1 zijn deze programmalijnen schematisch weergegeven.

Figuur 2.1 Programmalijnen JLE 2017-2021

Kenmerkend voor het programma Jong Leren Eten is de netwerkaanpak en 'co-creatie'. Vanuit het programma wordt ingezet op het verbinden en stimuleren van uitwisseling en samenwerking tussen intermediaire partijen die actief zijn op het gebied van voedseleducatie. Dit gebeurt op landelijk niveau via het programmabureau JLE en de strategische netwerkpartners, en op regionaal niveau via de Jong Leren

Eten-makelaars (hierna: JLE-makelaars) (voor een uitgebreid overzicht van alle betrokken partijen zie: Buers, Verbeek & Witvliet, 2019). Daarbij wordt aangesloten bij bestaande structuren en wordt samenwerking en eigen initiatief van netwerkpartijen gestimuleerd. Zo wordt het programma JLE vormgegeven en uitgevoerd in nauwe samenwerking met het programma Gezonde School van het ministerie Volksgezondheid, Welzijn en Sport en is het nauw verweven met het bredere kennis- en innovatieprogramma DuurzaamDoor, GroenGelinkt en (onderwijs) Coöperatie Leren voor Morgen.

Strategische netwerkpartners op landelijk niveau:

- Gezonde School
- JOGG (Jongeren Op Gezond Gewicht)
- Voedingscentrum
- Gezonde Kinderopvang
- Steunpunt Smaaklessen & EU-Schoolfruit (Wageningen Universiteit)
- Platform Boerderijeducatie Nederland
- NME-centra (onderdeel van Gemeenten voor Duurzame Ontwikkeling, GDO)
- IVN Natuureducatie

Het is goed te benadrukken dat het programma JLE niet beoogt om een reeks van nieuwe activiteiten aan het bestaande aanbod toe te voegen. Wel dient het om bestaande netwerkrelaties en programma's verder te versterken, zodat het bereik en de effecten van de inzet op scholen worden vergroot.

Ook is het goed om te benadrukken dat het zwaartepunt van de uitvoering van het programma JLE op regionaal niveau ligt en wordt uitgevoerd door JLE-makelaars. In elke provincie zijn twee JLE-makelaars

actief, waarvan één werkzaam is in de ‘witte wereld’ (gezondheidsdomein gericht op gezondheidseducatie) en één in de ‘groene wereld’ (duurzaamheidsdomein gericht op milieu- en natuureducatie). Deze makelaars werken met elkaar samen en fungeren als aanjager, stimulator en wegwijzer in de vele bestaande ondersteuningsmogelijkheden en aanbod.

2.2 Voortgang

Het programma is van start gegaan in 2017 en heeft een looptijd van vier jaar. In de eerste twee jaar is ingezet op het creëren van een basis en randvoorwaarden voor de realisering van de programmadoelen (de infrastructuur van kennis en kennissen) en op de regionale uitwerking van het programma JLE. Daarbij ging veel aandacht uit naar het po en de kinderopvang. De laatste twee uitvoeringsjaren – 2019 en 2020 – staan in het teken van het versterken van de infrastructuur en de borging van het programma. De onderwijssectoren vo en mbo krijgen daarbij extra aandacht. In de onderstaande figuur wordt de voortgang van het programma JLE schematisch weergegeven.

Figuur 2.2 Uitvoeringsproces 2017-2020

In 2019 is het programma tussentijds geëvalueerd door Regioplan (Buers, Verbeek & Witvliet, 2019). Uit dit onderzoek blijkt dat de inhoud en de uitvoering van het programma JLE positief worden gewaardeerd door partners op landelijk en regionaal niveau. Ook laat de evaluatie zien dat er in de eerste twee jaar van het programma JLE hard is gewerkt aan het agenderen van het thema voedseducatie, aan het enthousiasmeren, inspireren en ondersteunen van partijen in de bestaande infrastructuur, waarmee de samenwerking tussen de diverse partijen een impuls heeft gekregen.

Tegelijkertijd is er ruimte voor groei en ontwikkeling gesignaleerd. De evaluatiestudie toont aan dat er op het gebied van aansturing en de kwaliteit van het aanbod nog (extra) stappen zijn te maken. Daarnaast komt naar voren dat aanhaken van partijen als overheden, onderwijspartners en bedrijfsleven, de aansturing en zichtbaarheid van het programma en de borging van het programma aandachtspunten zijn.

Aandachtspunten anno 2019

Uit de tussentijdse evaluatie van het programma JLE in 2019 blijkt dat de opzet en de uitvoering van het programma JLE over het algemeen positief worden gewaardeerd en de samenwerking tussen de diverse partijen een impuls heeft gekregen.

Om de laatste twee jaren (2019-2020) de netwerksamenwerking nog verder uit te kunnen breiden en te versterken zijn aandachtspunten geformuleerd met betrekking tot:

- *Netwerk*: aanhaken van overheden, onderwijspartners en bedrijfsleven en het versterken van bestaande netwerkverbindingen.
- *Aansturing*: meer aandacht voor de kwaliteit van de uitvoering en de kwaliteit van het aanbod.
- *Programma*: blijvende inzet op het vergroten van het bereik (bijv. voortgezet en middelbaar onderwijs).
- *Betrokkenheid en inzet van participanten*: blijvende inzet op de zichtbaarheid van het programma en het stimuleren en delen van praktijken (bijv. werkwijze van goede voorbeelden) en successen.
- *Borging*: verkennen welke (extra) activiteiten nodig zijn voor het versterken en borgen van de samenwerking.

Ook het programmabureau JLE erkent dat er nog veel werk te doen is de komende jaren. De tussentijdse evaluatiestudie is daarbij gebruikt om het programma aan te scherpen en om vooral via de JLE-makelaars de decentrale activiteiten beter in kaart te brengen en daar ook nadrukkelijker op te sturen (Kamerbrief, 2016, p. 3). Deze aanscherping zien we in de praktijk vooral terug in de aansturing van het programma, en de kwaliteit van de uitvoering van het programma in het bijzonder. Zo is er een programmaraad ingesteld met een onafhankelijke voorzitter om (nog) meer in te zetten op gezamenlijk belang. Daarnaast zet het programmabureau JLE zich in om meer zicht te krijgen op de decentrale activiteiten en het werk van JLE-makelaars. Naast de JLE-meet-ups en gesprekken met JLE-makelaars, houdt het programmabureau een vinger aan de pols via gestructureerde voortgangsrapportages.

Verder zien we dat in de periode 2019-2020 de ingezette programmalijnen worden gecontinueerd. Uit de documentstudie en interviews blijkt dat er wordt ingezet op netwerkactiviteiten op landelijk en regionaal niveau en dat de subsidies voor de Gezonde School en 'Lekker naar Buiten' voor scholen beschikbaar blijven. Daarnaast is ingezet op het delen van kennis en successen. Hieronder volgt een beknopte schets van activiteiten die zijn ondernomen om de ambities en doelen van het programma JLE te realiseren in de periode 2019-2020. We streven daarbij niet naar volledigheid, maar trachten wel te verhelderen waar vooral op is ingezet.

Activiteiten

De betrokken partijen (programmabureau JLE, JLE-makelaars en samenwerkingspartners) hebben verschillende activiteiten ondernomen om de ambities en doelen van JLE te realiseren. Hieronder geven we een illustratie van enkele van deze activiteiten.

Activiteiten gericht op het versterken en vergroten van het netwerk

Vanaf de start van het programma JLE wordt ingezet op het verbinden van partijen op het gebied van onderwijs, lokale/regionale overheid, gezondheidseducatie ('witte wereld') en natuur- en milieueducatie ('groene wereld'). JLE-makelaars werken op lokaal en regionaal niveau aan het versterken en vergroten van het netwerk en op landelijk niveau wordt dit vooral gedaan door het programmabureau JLE in samenwerking met strategische netwerkpartners en de programmaraad van JLE. De JLE-makelaars ondernemen verschillende acties gericht op het versterken en vergroten van het netwerk. Zo organiseren ze inspiratiesessies, themadagen en netwerkbijeenkomsten gericht op het informeren en betrekken van partijen en het stimuleren van contact tussen partijen. Ook voeren ze gesprekken met provincies en gemeenten om het thema een plaats te geven binnen het lokale en regionale beleid. Dit gebeurt veelal in gemeenten waar al 'energie' en interesse voor het thema is. In sommige gevallen organiseren de makelaars een inspiratiesessie voor medewerkers van de gemeenten om hen te enthousiasmeren voor en informeren over het thema. Naast het inbedden van voedsel educatie in gemeentelijk en provinciaal beleid besteden de makelaars ook aandacht aan financiering van (voedsel)initiatieven. Dit gebeurt niet alleen

op lokaal en regionaal niveau, maar ook op landelijk niveau. Ook wordt op landelijk niveau een tweewekelijks afstemmingsoverleg gehouden tussen het programmabureau JLE en het ministerie van LNV. Tot slot is op landelijk niveau een Programmaraad opgericht om de ambitie landelijk te agenderen en het gezamenlijk belang in het oog te houden.

Activiteiten gericht op het verbeteren van de samenhang van activiteiten

Gericht op het creëren van een samenhangend aanbod en kwaliteitsverbetering zijn regionaal en landelijk enkele activiteiten ondernomen. Deze activiteiten zijn ook gericht op het verbinden van theorie en praktijk. Zo zijn op lokaal niveau netwerken versterkt om aanbieders van activiteiten goed in beeld te krijgen en te koppelen aan de wensen van scholen. Daarnaast wordt geprobeerd een link te leggen tussen mbo- en hbo-opleidingen door extra aandacht voor het thema te vragen tijdens de opleiding en studenten van relevante opleidingen in te zetten voor het uitvoeren van activiteiten in het po en vo. Daarnaast zijn thematische kenniswerkplaatsen opgericht waar aandacht is voor de verbinding van onderwijs, praktijk en onderzoek. Voor de verbinding van groene (duurzaamheid) en witte (gezondheid) activiteiten worden groene partijen steeds meer gestimuleerd ook witte thema's en activiteiten (dus meer gericht op gezondheid) op te nemen in hun aanbod en andersom. Daarmee ontstaat een integraler en samenhangender aanbod waarin zowel aandacht is voor duurzaamheid als voor gezondheid. Gericht op kwaliteitsverbetering is op landelijk niveau een kwaliteitskader ontwikkeld waarmee de kwaliteit van het aanbod beoordeeld kan worden. Ook is gewerkt aan kwaliteitsverbetering van verschillende lesmethoden en educatieprojecten, bijvoorbeeld door deze aan te passen aan de nieuwste inzichten over de Schijf van Vijf of door een handleiding op te stellen behorende bij specifieke activiteiten.

Activiteiten gericht op borging

JLE-makelaars en landelijke partijen zetten in op het professionaliseren, doorontwikkelen en uitbreiden van bestaand aanbod. Zo worden meer moestuincoaches en voedselcoaches opgeleid, worden de Smaaklessen uitgebreid en geprofessionaliseerd en het Boerderijeducatie-aanbod geïntensiveerd (o.a. door deelname van nieuwe netwerken met educatieboeren). Ook wordt binnen bestaand aanbod gewerkt aan programma's of projecten expliciet gericht op voedseleducatie op scholen. Op die manieren proberen makelaars structurele inbedding van het thema bij bestaande aanbieders te bewerkstelligen. De JLE-makelaars investeren in connecties met bestaande programma's. Via de contacten bij die programma's inventariseren ze of het thema voedseleducatie in deze programma's (met een ander thema of andere doelgroep) geïntegreerd kan worden om zo de aandacht en de borging te vergroten. Een andere actie gericht op borging is het voeren van gesprekken met Curriculum.nu om na te gaan of en op welke manier voedseleducatie kan worden aangehaakt aan het curriculum. Op die manier ontstaat structurelere aandacht voor het thema op scholen.

Activiteiten gericht op bereik scholen

Tot slot voerden betrokken partijen activiteiten uit gericht op het (beter) bereiken van scholen. We zien dat het programmabureau JLE, landelijke partijen en de JLE-makelaars zich inspinnen om het voor scholen makkelijker te maken om iets met voedingseducatie te doen door de mogelijkheden (bijvoorbeeld de subsidieregeling 'Lekker naar Buiten') onder de aandacht te brengen bij relevante betrokkenen. Een voorbeeld daarvan is het samenbrengen van al het beschikbare lesmateriaal in een database, zodat scholen gemakkelijker overzicht krijgen van het beschikbare aanbod en de mogelijkheden. In het kader daarvan wordt steeds meer aanbod gedigitaliseerd (indien mogelijk) om het bereik te vergroten. Ook organiseren makelaars evenementen of inspiratiesessies voor scholen waarop ze het aanbod van activiteiten presenteren. Verder wordt aan scholen een subsidie geboden die ze kunnen gebruiken voor het organiseren of inkopen van (materialen voor) activiteiten rondom het thema. Het programmabureau JLE heeft samen met de JLE-makelaars sterk ingezet op brede communicatie over het thema en bijbehorende activiteiten. Hiervoor gebruiken ze verschillende communicatiemiddelen, zoals een website, nieuwsbrieven, sociale media, posters, flyers en films/Schooltv. Op de website besteden ze expliciet aandacht aan inspiratievoorbeelden, bijvoorbeeld manieren waarop scholen structureel aandacht besteden aan het thema, initiatieven die je als school kunt inzetten en hoe scholen samenwerken met ouders om het thema op de kaart te zetten.

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

Jong Leren Eten op regionaal niveau

Opbrengsten van Jong Leren Eten
op regionaal niveau

3

3 Jong Leren Eten op regionaal niveau

In dit hoofdstuk schetsen we een beeld van de opbrengsten van Jong Leren Eten anno 2020 op regionaal niveau. Achtereenvolgens staan we stil bij het netwerk (aantal verbindingen, aard, duurzaamheid van het netwerk), de samenhang tussen activiteiten (verbinding groene en witte wereld, kwaliteit van het aanbod), de borging van het programma en het bereik van scholen. De informatie uit dit hoofdstuk is gebaseerd op de enquête onder regionale actoren, waaraan 36 vertegenwoordigers van regionale samenwerkingspartners en 22 JLE-makelaars hebben meegedaan. Deze informatie is aangevuld met de resultaten van de documentanalyse, interviews met het programmabureau JLE en met het ministerie van LNV en een uitwisselingsbijeenkomst met JLE-makelaars.

3.1 Netwerk

Om een beeld te krijgen van de impact van het programma JLE op netwerksamenwerking in de regio, staan we stil bij de structuur en duurzaamheid van de samenwerking. We besteden aandacht aan de samenwerking met provincies en gemeente (verticale verbindingen), de samenwerking tussen organisaties uit de witte en groene wereld (horizontale netwerkverbindingen) en de duurzaamheid van het netwerk. Ook laten we zien wat regionale samenwerkingspartners vinden van de huidige structuur van het netwerk en de bijdrage van het programma JLE. Hieronder volgen de belangrijkste bevindingen.

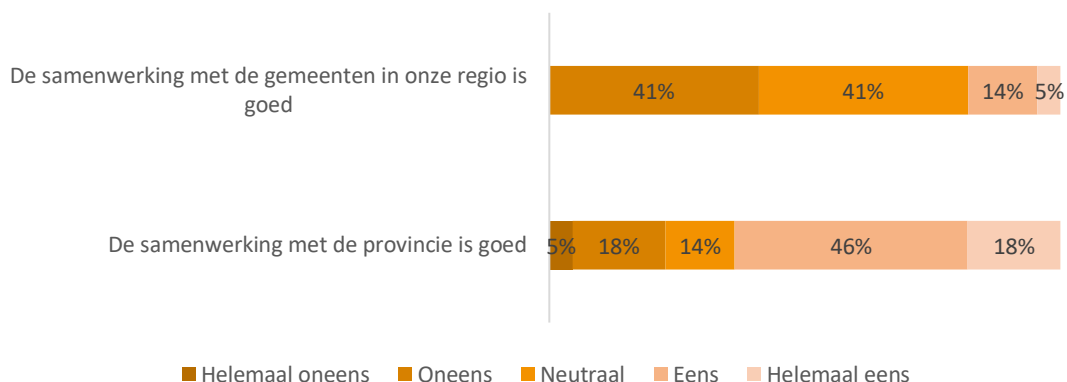
Structuur van het netwerk

Uit de documentanalyse, gesprekken en enquête blijkt dat er steeds meer verbindingen op het gebied van voedseleducatie zijn in de regio. Hoewel verbindingen en samenwerking in de ene regio beter van de grond komen dan in andere regio's, menen betrokkenen dat het thema voeding en voedseleducatie kan rekenen op de nodige belangstelling en dat er steeds meer verbinding en samenwerking is. Uit de documentstudie blijkt bijvoorbeeld dat er partijen met elkaar samenwerken in regionale hotspots en dat er vanuit JLE aansluiting wordt gerealiseerd met bestaande samenwerkingsverbanden (bijvoorbeeld Gezonde School, Platform Boerderijeducatie Nederland, Drenthe Gezond), kennisnetwerken (bijvoorbeeld Gelders Kennisnetwerk Voedsel), provincies en gemeenten. Ook de resultaten van de enquête tonen aan dat er sprake is van zowel verticale verbindingen (met gemeenten en provincies) als horizontale netwerkverbindingen (organisaties uit de witte en groene wereld).

Uit de enquête onder JLE-makelaars komt naar voren dat er sprake is van *verticale netwerksamenwerking*, maar dat er verschillend wordt gedacht over hoe goed de samenwerking met provincies en gemeenten verloopt. Wat opvalt, is dat JLE-makelaars over het algemeen positief zijn over de samenwerking met provincies, terwijl zij minder zijn te spreken over de samenwerking met gemeenten. Zo vindt ongeveer twee derde (64%) van de JLE-makelaars de samenwerking met de provincie goed, terwijl slechts 19 procent positief is over de samenwerking met gemeenten (zie figuur 3.1).

Figuur 3.1 Aandeel JLE-makelaars dat het eens of oneens is met de stelling (n=22)

JLE-makelaars die positief zijn over samenwerking met de provincie en gemeenten vinden het prettig dat er regelmatig afstemming en overleg is, dat ze in de planvorming van voedsleeducatie kunnen adviseren, meedenken en reflecteren op het gevoerde beleid, dat er wederzijds wordt verwezen en dat er wordt geprobeerd om activiteiten/thema's zo veel mogelijk bij elkaar te laten aansluiten. Ook *“een gezamenlijk ambitie”* en *“de mogelijkheid tot borging/inbedding in samenspraak en verbinding met de relevante netwerkpartners”* worden genoemd. Een aantal JLE-makelaars benoemt dat de samenwerking met de provincie en gemeenten de afgelopen tijd is verbeterd. *“De samenwerking tot voor kort was nog wel moeizaam, omdat JLE nergens echt ‘geplekt’ was binnen de provincie en het steeds van de ene contactpersoon naar de andere ging. Ik heb nu de indruk dat het een goede plek heeft gekregen en zich nu moet gaan bewijzen. Positief is wel dat wij als Jong Leren Eten en ook de GGD veel meer de verbinding met de provincie hebben gekregen dan voorheen. Zo heeft de provincie als rode draad ‘gezondheid’ in al hun programma’s (agro & food, sociale kwaliteit e.d.) en dat maakt dat we nu ook aan tafel zitten en meedenken in actieplannen voor de komende jaren. Dit is een groot pluspunt en was denk ik zonder Jong Leren Eten nooit zo uit de verf gekomen (...). Nu hebben we het thema voeding een plek kunnen geven.”*

Er zijn echter ook JLE-makelaars die van mening zijn dat de samenwerking met gemeenten in de regio en/of de provincie (nog) niet altijd soepel verloopt. Ongeveer een derde van de makelaars vindt dat de samenwerking met de provincie beter kan en meer dan driekwart oordeelt negatief of neutraal over de samenwerking met gemeente. JLE-makelaars die de samenwerking met de provincie negatief of neutraal beoordelen, vinden dat er onvoldoende aandacht, prioriteit en inzet is vanuit de provincie. Er zijn wel contacten bij de provincie om samen te werken, maar *“er zijn nog geen (concrete) afspraken gemaakt over een samenwerking”*, aldus een makelaar.

Gebrek aan integraal beleid, een groot aantal wisselende contactpersonen en onvoldoende aandacht en prioriteit voor het thema voedselveiligheid spelen hierbij een rol. *“In grote lijnen komt het erop neer dat er binnen de provincie weinig prioriteit wordt gegeven aan dit onderwerp. Terwijl er in de provincie (...) wel veel energie zit op dit thema! Dit zorgt ervoor dat het voor ons ontzettend moeilijk is om het programma te borgen binnen de provincie”*, aldus een JLE-makelaar. Ook landelijke samenwerkingspartners erkennen dat het lastig kan zijn om provincies te betrekken, omdat het thema voedsleeducatie vaak geen beleidsvraagstuk is voor provincies. Volgens de landelijke partijen kan mogelijk de aandacht van provincies worden vergroot door aan te sluiten op andere beleidsterreinen waar de provincie zich op richt, zoals de thema's economie of milieu.

JLE-makelaars die de samenwerking met gemeenten negatief of neutraal beoordelen vinden dat er onvoldoende aandacht en beleid op het terrein van voedsel is, en missen ingangen en directe contacten bij gemeenten. *“Met sommige gemeenten is er veel contact en loopt samenwerking in diverse programma's prima. Dit zijn echter vooral de grote gemeenten. Bij kleinere is het lastig.”* Een andere makelaar stelt *“Voedsel is een thema dat niet automatisch is ingebed in gemeentelijk beleid. We hebben wel ingangen en gesprekken. Bij de ene gemeente loopt dat veel soepeler dan de ander. Gelukkig zien we dat steeds meer gemeenten open staan om voedsel echt op de agenda te zetten. Als het terugkomt in hun beleid en*

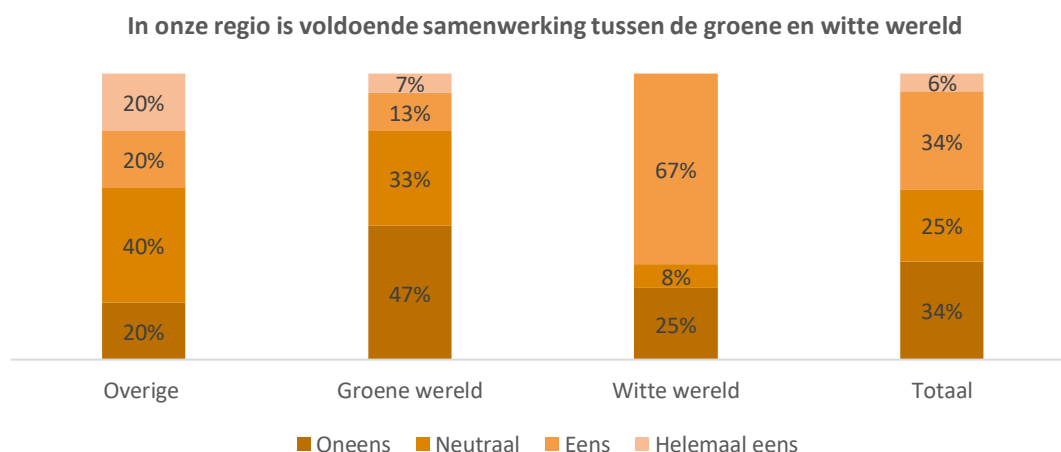
programma's zijn er ook direct haakjes om serieus het gesprek aan te gaan. Het is wel een proces dat tijd nodig heeft.”

Ook maakt het uit of gemeenten al actief met het thema voedseducatie aan de slag zijn of al zijn aangehaakt bij een netwerk dat vaak door provinciaal beleid tot stand is gekomen. “De samenwerking met ambtenaren die op gezondheid zitten gaat beter dan met de groene ambtenaren. Die krijgen wij nauwelijks aangehaakt bij Jong Leren Eten. Ook is de samenwerking met de gemeenten in <regio> beter dan in de <regio>. Dit komt omdat de GGD <regio> zelf het netwerk met gemeenten beter op orde heeft. <regio> loopt hierin achter (er zijn wel ontwikkelingen op om dit beter te laten worden)”, aldus een JLE-makelaar. Volgens het programmabureau JLE is het ook niet mogelijk dat makelaars langs alle gemeente gaan om de beleidsinsteek te polsen, maar kan winst worden geboekt door goede initiatieven te stimuleren en te delen als best practice en inspiratie voor andere gemeenten.

Naast verticale samenwerking, zijn JLE-makelaars en regionale samenwerkingspartners van mening dat er in de regio sprake is van *horizontale netwerksamenwerking*, oftewel de samenwerking tussen witte en groene organisaties. We zien daarbij dat JLE-makelaars doorgaans positiever zijn over de samenwerking tussen witte en groene organisaties dan regionale samenwerkingspartners.

Uit de enquête blijkt dat ruim driekwart (77%) van de makelaars vindt dat er in hun regio een netwerkstructuur bestaat waarin de groene en witte wereld met elkaar samenwerken. Van de regionale samenwerkingspartners vindt daarentegen 40 procent dat er voldoende wordt samengewerkt tussen witte en groene organisaties (zie figuur 3.2). Ongeveer één op de drie vindt dat er te weinig samenwerking is. De mate waarin regionale samenwerkingspartners vinden dat er voldoende samenwerking is tussen wit en groen verschilt sterk tussen werkvelden: bijna de helft van de regionale partners (47%) uit de groene wereld vindt dat er onvoldoende samenwerking is tussen de werelden, ten opzichte van een kwart (25%) van de regionale partners in de witte wereld. Volgens JLE-makelaars spelen mogelijk verschillende verwachtingen van partners uit de witte en groene wereld een rol. Ook stelt een aantal makelaars dat de groene wereld van oudsher een sterkere lokale oriëntatie en infrastructuur kent, terwijl de witte wereld vooral op landelijke actoren is gericht. “Voor de witte wereld was de groene wereld een ontdekking. Dat er nu wordt samengewerkt, structureel zelfs vanuit wit, is een feit en een grote stap voorwaarts”, stelt een van de makelaars tijdens de uitwisselingbijeenkomst.

Figuur 3.2 Aandeel regionale samenwerkingspartners dat het eens of oneens is met de stelling, opgesplitst naar werkveld (n=32)

Duurzaamheid van het netwerk

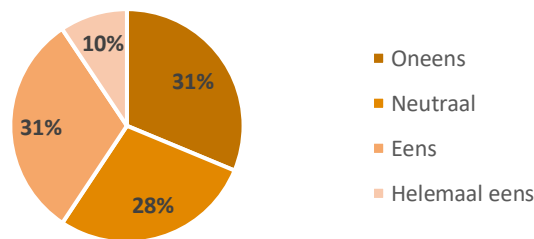
Uit de documentstudie en gesprekken komt naar voren dat er nog geen sprake is van een duurzaam netwerk, maar wel dat hier stappen in zijn gezet. Zo wordt er gewerkt aan samenwerkingsverbanden tussen verschillende voedselinitiatieven en educatieboeren, wordt er met de subsidie van DuurzaamDoor gewerkt aan een voedseducatiestructuur en Voedseducatienetwerk en wordt aansluiting gezocht met

andere netwerken (bijvoorbeeld aansluiting bij MRA netwerk Voedsel Verbindt). Ook makelaars en regionale samenwerkingspartners vinden dat er stappen worden gezet om het netwerk te verduurzamen, maar dat het nog te vroeg is om te spreken van een duurzaam netwerk.

Uit de enquête blijkt dat regionale samenwerkingspartners verdeeld zijn over de mate waarin ze ervaren dat er een structureel netwerk is rondom het thema voedseleducatie. Waar twee vijfde (41%) vindt dat er *wel* een structureel netwerk is in hun regio, vindt ongeveer een derde (31%) dat dit er niet is en antwoordt 28 procent neutraal (zie figuur 3.3). Dit beeld zien we terug bij regionale samenwerkingspartners uit de witte en groene wereld.

Figuur 3.3 Aandeel regionale samenwerkingspartners dat het eens of oneens is met de stelling (n=32)

In onze regio bestaat een structureel netwerk rondom het thema voedseleducatie

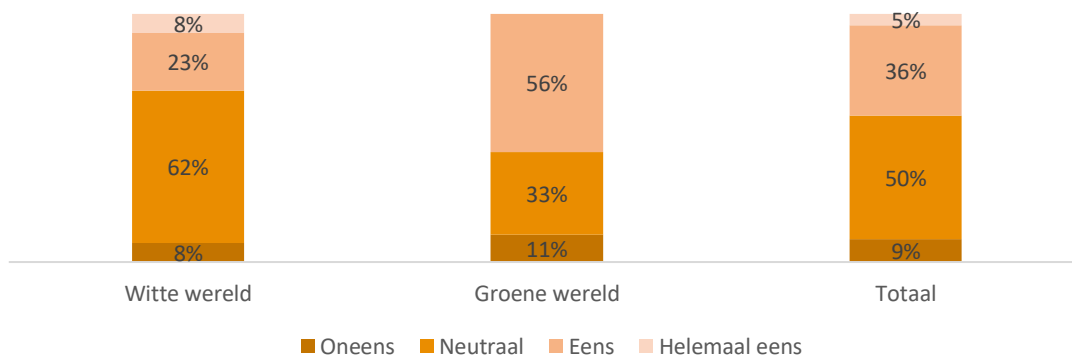

Ook JLE-makelaars vinden dat de borging van het netwerk en de samenwerking nog beter kan. De enquête onder JLE-makelaars toont aan dat ongeveer twee derde (68%) van de JLE-makelaars vindt dat de samenwerking met organisaties afhankelijk is van specifieke personen binnen een organisatie. Dit wordt zowel door de makelaars in de witte wereld als in de groene wereld ervaren. *“Het netwerk bestaat nu vooral uit mensen die enthousiast zijn voor JLE en nog niet de instituties. Dat kunnen dus zowel groene als witte mensen zijn. Het vervolg van de samenwerking moeten we meer richten op hoe we het kunnen laten landen binnen de organisaties”*, aldus een makelaar tijdens de uitwisselingsbijeenkomst.

Ook zijn de makelaars van mening dat het thema voedseleducatie nog beter belegd kan worden binnen de netwerkorganisaties. Waar 41 procent van de JLE-makelaars vindt dat het thema voedseleducatie goed is belegd binnen de organisaties waarmee wordt samengewerkt, is ongeveer één op de tien van mening dat dit niet het geval is (9%) en antwoordt de helft (50%) neutraal op de vraag (zie figuur 3.4). Wat opvalt is dat vooral makelaars uit de groene wereld vaker vinden dat het thema wel goed is belegd, terwijl makelaars uit de witte wereld vaker ‘neutraal’ antwoorden. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de witte en groene wereld op een andere manier zijn georganiseerd. Tijdens de uitwisselingsbijeenkomst met makelaars werd duidelijk dat de witte en groene wereld een eigen infrastructuur hebben. Makelaars benoemen dat de witte wereld vooral op landelijke actoren gericht is, terwijl de groene wereld meer versnipperd is en meer lokale en regionale structuren heeft. Zo vertelt een makelaar: *“Ik merk ook bij de witte kant dat je regelmatig samen aan tafel moet om te leren wat er speelt in beide werelden. Mailen sluit toch niet genoeg aan, of het doorzetten van de info komt niet goed aan zoals bedoeld.”* De structuur en complexiteit van de groene wereld kan het voor makelaars uit de witte wereld lastig maken om de inbedding van het thema voedseleducatie in andere organisaties goed te overzien.

Figuur 3.4 Aandeel JLE-makelaars dat het eens of oneens is met de stelling, opgesplitst naar werkveld (n=22)

Het thema voedseleducatie is goed belegd binnen de organisaties waarmee wij samenwerken

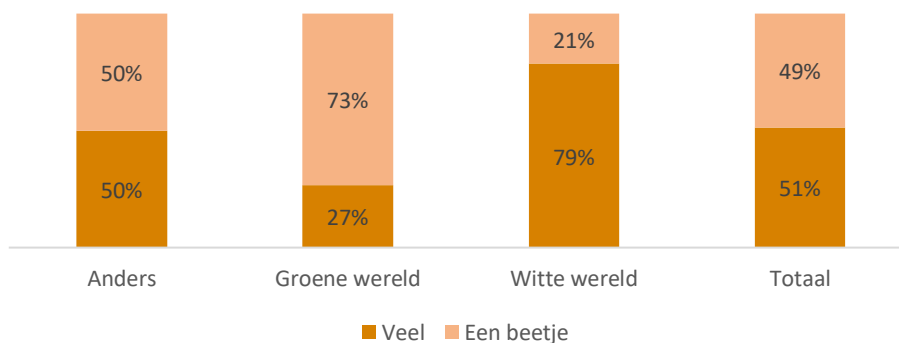
Bijdrage van het programma JLE aan netwerk

Uit de documentanalyse, gesprekken en enquête komt naar voren dat het programma JLE volgens de betrokkenen bijdraagt aan verbindingen en samenwerking tussen partijen. Er ontstaan nieuwe verbindingen tussen partijen en makelaars koppelen netwerken, partijen en initiatieven aan elkaar (bijvoorbeeld NME en moestuincoaches). De regionale aanpak, met de JLE-makelaars, speelt hierin een belangrijke rol, omdat het mogelijkheden biedt voor maatwerk in de regio.

Ook uit de enquête onder regionale samenwerkingspartners komt naar voren dat het programma JLE een positieve bijdrage levert aan netwerksamenwerking (zie figuur 3.5). Regionale samenwerkingspartners vinden dat het programma JLE veel (51%) of een beetje (49%) heeft bijgedragen aan de samenwerking tussen de groene en witte wereld in de regio. Vooral regionale samenwerkingspartners uit de witte wereld antwoorden dat het programma JLE 'veel' (79%) heeft bijgedragen, terwijl regionale partners in de groene wereld dat minder vaak antwoorden (27%). Ook hier spelen verwachtingen van partners en de bestaande lokale structuren mogelijk een rol. Tijdens de uitwisselingsbijeenkomst met makelaars werd geopperd dat de groene wereld sterker lokaal is geworteld met een brede oriëntatie qua samenwerking, waardoor het ontstaan van lokale structuren onder invloed van het programma JLE voor de witte wereld in grotere mate als winst wordt gezien.

Figuur 3.5 Aandeel regionale samenwerkingspartners dat positief/negatief is over de bijdrage van JLE (n=35)

Bijdrage van JLE aan samenwerking tussen groene en witte wereld

Ook zien we dat meerderheid van de regionale samenwerkingspartners positief is over de inzet van JLE-makelaars. Bijna alle regionale samenwerkingspartners (91%) antwoorden dat JLE-makelaars essentieel zijn voor de uitvoering van het programma JLE. Dit beeld zien we terug in zowel groene als witte organisaties. Samenwerkingspartners stellen dat het essentieel is dat er in de regio kartrekkers of aanjagers

zijn die het thema voedseducatie en de uitvoering actief agenderen, bemiddelen en verbinden in de (bestaande) netwerken en structuren rondom voedseducatie, vooral omdat het thema doorgaans geen hoge prioriteit heeft. De regionale samenwerkingspartners vinden dat de meerwaarde van JLE-makelaars in deze verbindende rol zit. Samenwerkingspartners stellen dat de kennis uit het netwerk van beide werelden (groen en wit) effectiever dan voorheen wordt samengebracht en benut dankzij de bemiddeling van JLE-makelaars. Zij kunnen met behulp van hun netwerk bestaande projecten met elkaar verbinden en zijn voor de netwerkorganisatie een partij die helpt en attendeert op nieuwe mogelijkheden (de vraag van afnemers) om zodoende een beter afgestemd aanbod te realiseren. *“De JLE-makelaars hebben een groot netwerk in hun ‘eigen’ wereld (de groene en de witte). Op deze manier is er veel toegang tot kennis en kunnen dingen worden gekoppeld. De makelaars in onze provincie initiëren een aantal projecten en verbinden onderwerpen en organisaties, waardoor een meerwaarde ontstaat. Het is de vraag of anders hetzelfde effect zou worden bereikt.”*

3.2 Samenhang tussen activiteiten

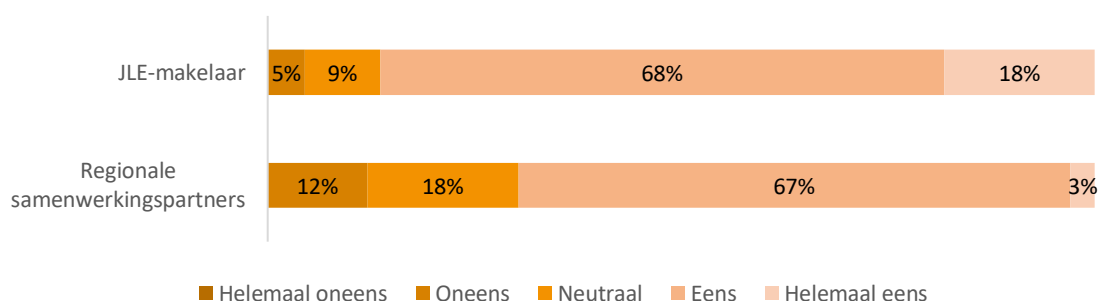
Om een beeld te krijgen van de impact van het programma JLE op de samenhang tussen het aanbod aan activiteiten staan we stil bij de beschikbaarheid en kwaliteit van het voedseducatie-aanbod. We laten vooral zien wat JLE-makelaars en regionale samenwerkingspartners vinden van de beschikbaarheid en kwaliteit van het voedseducatie-aanbod. Hieronder volgen de belangrijkste bevindingen.

Beoordeling van het voedseducatie-aanbod

Uit de documentstudie en gesprekken blijkt dat er geen gebrek is aan voedseducatie en dat er vanuit het programma JLE wordt ingezet op het vergroten van samenhang en kwaliteitsverbetering van het aanbod (zie ook hoofdstuk 2). We constateren dat volgens betrokkenen interventies en programma’s meer op elkaar afgestemd raken (verbindingen tussen wit en groene activiteiten), dat er kritisch wordt gekeken naar het voedseducatie-aanbod en dat er – waar nodig – aanpassingen worden gedaan. Ook de resultaten van de enquête tonen aan dat er veel aanbod is en dat het meeste volgens betrokkenen kwalitatief goed is.

Uit de enquête blijkt dat JLE-makelaars en regionale samenwerkingspartners van mening zijn dat er geen gebrek is aan aanbod in hun regio. De meeste JLE-makelaars en regionale partners vinden dat er in de regio *structureel voedseducatie-aanbod* aanwezig is: 86 procent van de makelaars is het hier (helemaal) mee eens en 70 procent van de samenwerkingspartners (zie figuur 3.6). De mate waarin dit wordt ervaren, verschilt niet naar werkveld (groene of witte wereld).

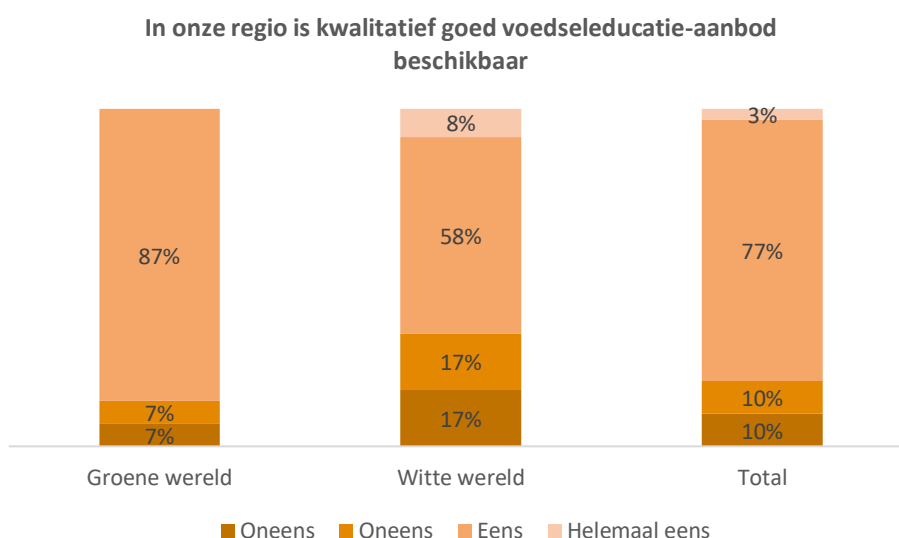
Figuur 3.6 Aandeel respondenten dat zegt dat er structureel voedseducatie-aanbod beschikbaar is in de regio, opgesplitst naar werkveld (n=22 makelaars; n=32 regionale samenwerkingspartners)

Ook zijn JLE-makelaars en regionale samenwerkingspartners van mening dat er wordt gewerkt aan het verbeteren van de *kwaliteit van het aanbod* in de regio. Volgens makelaars is er binnen JLE dan ook voldoende aandacht voor de kwaliteit van het voedseducatie-aanbod. Uit de enquête blijkt dat de meerderheid (81%) van de makelaars van mening is dat er voldoende aandacht is voor de kwaliteit van het aanbod in de regio, terwijl slechts één op de tien vindt dat er te weinig aandacht is (9%; n=20).

Regionale samenwerkingspartners vinden dat de kwaliteit van het voedseleducatie-aanbod op orde is. Uit de enquête blijkt dat de meerderheid (80%) van de samenwerkingspartners het (helemaal) eens is met de stelling dat er in hun regio een kwalitatief goed voedseleducatie-aanbod beschikbaar is (zie figuur 3.7). Wat opvalt, is dat samenwerkingspartners uit de groene wereld gemiddeld positiever zijn over de kwaliteit van voedseleducatie dan partners uit de witte wereld. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat partners uit de witte wereld doorgaans meer waarde hechten aan ‘evidence-based’ aanbod en vanuit de groene wereld veelal meer oog is voor ervaringsgericht werken. De standaarden voor wat wordt verstaan onder kwalitatief goed aanbod verschillen daardoor gemiddeld gezien in de witte en groene wereld (zie tussenevaluatie Jong Leren Eten, Buers, Verbeek & Witvliet, 2019). Dit kan van invloed zijn op het oordeel over de kwaliteit van het huidige voedseleducatie-aanbod.

Figuur 3.7 Aandeel regionale samenwerkingspartners dat het eens of oneens is met de stelling, opgesplitst naar werkveld (n=36)

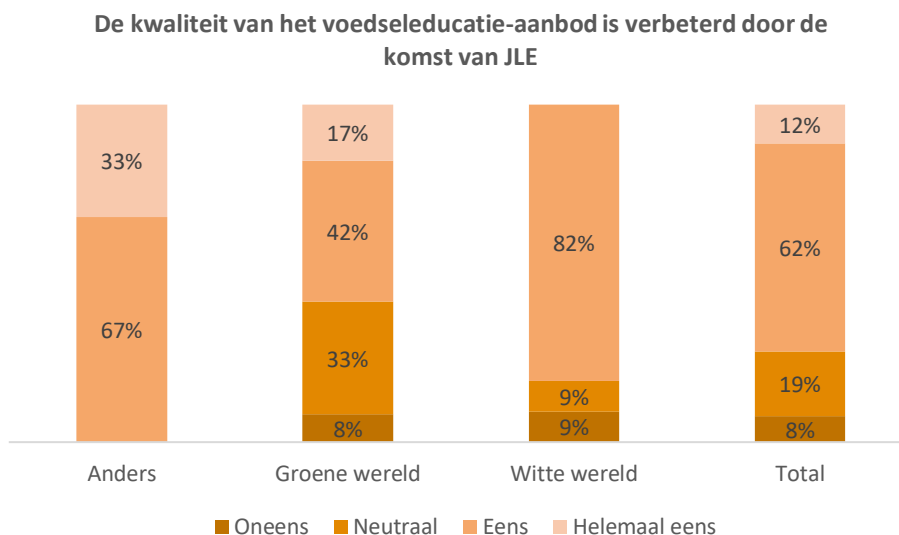
Bijdrage van JLE-aanbod

Uit de documentstudie en gesprekken komt naar voren dat het programma JLE volgens betrokkenen bijdraagt aan een samenhangend en kwalitatief goed aanbod van voedseleducatie. Voeding en voedsel zijn thema's waar regio's aandacht aan besteden, er komen overzichten van interventies/programma's voor 0-18 jaar tot stand en er wordt gewerkt aan het vernieuwen van het voedseleducatie-aanbod.

Uit de enquête komt naar voren dat JLE-makelaars en regionale samenwerkingspartners over het algemeen vinden dat het programma JLE toevoegde waarde heeft voor het voedseleducatie-aanbod. Regionale samenwerkingspartners vinden dat het programma JLE veel (36%) tot een beetje (55%) heeft bijgedragen aan een structurele beschikbaarheid van voedseleducatie-aanbod in hun regio. Ongeveer één op de tien (9%) vindt dat het programma JLE helemaal geen bijdrage heeft geleverd. Hierin zien we geen verschillen tussen de werkvelden.

Ook vinden makelaars en regionale samenwerkingspartners dat het programma JLE bijdraagt aan de kwaliteit van het voedseleducatie-aanbod. Uit de enquête blijkt dat de meerderheid van de makelaars (82%) en van de samenwerkingspartners (73%) het eens is met de stelling dat de kwaliteit van het voedseleducatie-aanbod is verbeterd door de komst van JLE (zie figuur 3.8). Wel zien we dat er verschillen zijn tussen samenwerkingspartners naar werkvelden (groen of wit). Samenwerkingspartners uit de witte wereld zijn het relatief vaker eens met de stelling dan partners uit de groene wereld.

Figuur 3.8 Aandeel respondenten dat zegt dat er een kwalitatief goed voedsel­educatie-aanbod beschikbaar is in de regio, opgesplitst naar werkveld (n=31)

3.3 Borging

Om na te gaan hoe goed de ambities en de doelen van het programma JLE zijn geborgd, staan we stil bij de aandacht die er is voor het thema voedsel­educatie in de regio. We laten zien wat regionale samenwerkingspartners vinden van de huidige aandacht en brengen in kaart welke bijdrage het programma JLE heeft geleverd. Hieronder volgen de belangrijkste bevindingen.

Voldoende aandacht

Uit de documentstudie en gesprekken blijkt dat er steeds meer aandacht is voor het thema voedsel­educatie en dat de bekendheid van het programma JLE toeneemt. We zien dat partijen zoals het Voedings­centrum en NME-centra niet alleen aandacht besteden aan voeding en gezondheid, maar ook aan duurzaamheid (zie bijvoorbeeld ook de evaluatie van het Voedings­centrum voor het ministerie van LNV, Korstjens, Buers & Witvliet, 2020). Daarnaast zijn er andere initiatieven en programma's die een impuls geven aan het thema, zoals de Voedsel1000, en organiseren samenwerkingspartners zelf bijeenkomsten om elkaar te informeren en te kijken hoe zij kunnen samenwerken (ook op andere thema's). Dat neemt niet weg dat de aandacht nog verder kan worden versterkt. Zo blijkt bijvoorbeeld dat het voor sommige partijen lastig is om gezondheid en duurzaamheid van voeding in reguliere activiteiten op te nemen, omdat de opbrengsten niet altijd makkelijk zijn te bewijzen.

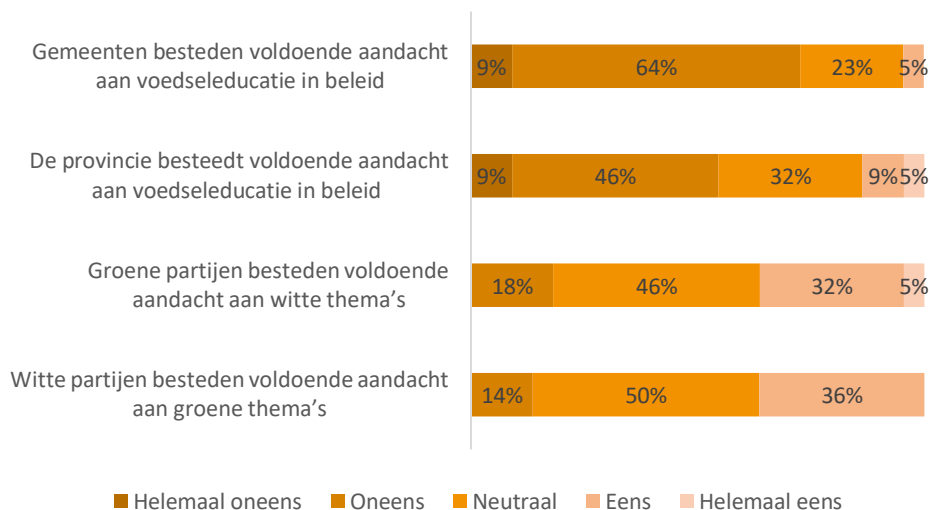
Ook de resultaten van de enquête tonen aan dat het thema voedsel­educatie en het programma JLE kunnen rekenen op de nodige aandacht en belangstelling, alhoewel de aandacht voor het thema voedsel­educatie in de regio volgens makelaars en regionale samenwerkingspartners nog sterker kan (zie figuur 3.9). Bijna drie kwart (73%) van de JLE-makelaars is het (helemaal) oneens met de stelling dat de gemeenten voldoende aandacht besteden aan voedsel­educatie. Iets meer dan de helft (53%) vindt dat de provincie onvoldoende aandacht besteedt aan voedsel­educatie. Tijdens de uitwisselingbijeenkomst met makelaars werd gesteld dat het van belang is om aan te sluiten bij de agenda van de gemeenten om tot een serieus gesprek te komen. De voedselomgeving is in grote steden een mooi haakje, maar ook programma's rond duurzaamheid en circulaire economie.

Daarnaast zijn JLE-makelaars van mening dat witte en groene partijen meer aandacht kunnen besteden aan voedsel­educatie. Ruim één op de drie makelaars vindt dat de witte partijen voldoende aandacht besteden aan groene thema's en vice versa, maar een ongeveer de helft heeft hier geen duidelijke mening over. "Ik denk dat we vooral ook naar buiten toe (gemeenten en dergelijke) moeten blijven aangeven dat groen en wit heel logisch is", aldus een makelaar. Om deze aandacht te borgen is het volgens makelaars

van belang om “als één gezicht naar buiten te treden” en partijen op regelmatige basis te spreken; “partijen moeten elkaar blijven betrekken, vertellen waar ze mee bezig zijn”. Dat betekent dat de partijen ook aandacht voor elkaars thema’s moeten hebben in hun aanbod en personen van organisaties behorende bij de andere wereld moeten betrekken bij het vormgeven van dat aanbod of andere overleggen. Ook menen makelaars dat het belangrijk is om bewustzijn te creëren dat aandacht voor wit-groen niet iets nieuws is en dat het goed is om deze verbinding te integreren in bestaande producten en aanbod.

Figuur 3.9 Aandeel JLE-makelaars dat het eens is met onderstaande stellingen (n=22)

Ook regionale samenwerkingspartners lijken te vinden dat meer aandacht wenselijk is. Uit de enquête onder samenwerkingspartners blijkt dat meer dan de helft van de regionale samenwerkingspartners neutraal (36%) antwoordt of het oneens is (20%) met de stelling dat in de regio voldoende aandacht is voor het thema voedseducatie.

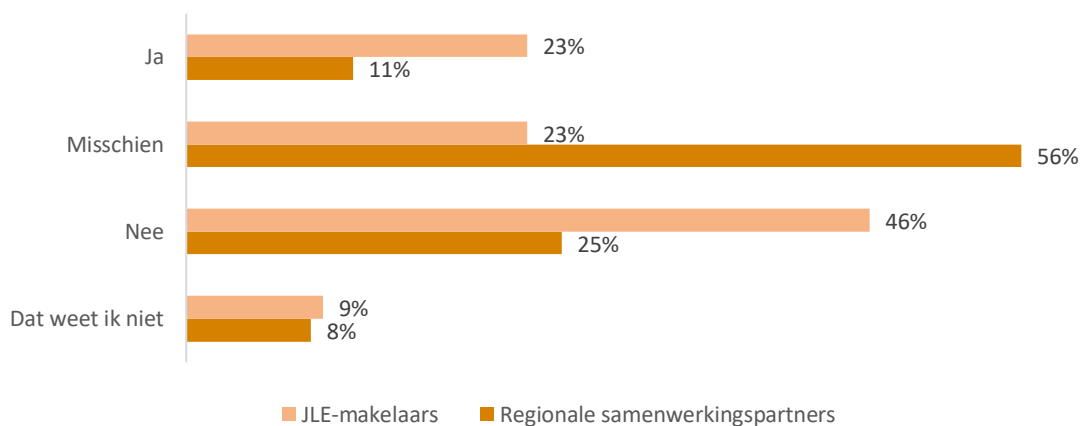
Bijdrage van het programma JLE

Volgens alle JLE-makelaars is de aandacht voor het onderwerp voedseducatie in de regio door JLE toegenomen. Dit geldt voor makelaars uit zowel de witte als de groene wereld. Ook de meerderheid van de regionale samenwerkingspartners vindt dat de aandacht voor voedseducatie door de komst van JLE veel (46%) tot een beetje (51%) is toegenomen. Slechts één regionale samenwerkingspartner zegt dat JLE weinig heeft bijgedragen. Regionale samenwerkingspartners uit de witte wereld lijken echter positiever te zijn over de bijdrage van JLE dan partners uit de groene wereld (resp. 64% t.o.v. 33%). Verschillen tussen regio's zijn verwaarloosbaar.

Over de mate waarin de aandacht voor voedseducatie voldoende geborgd is wordt uiteenlopend gedacht door JLE-makelaars en regionale samenwerkingspartners. Uit de enquête blijkt dat JLE-makelaars verdeeld zijn over de kwestie of de aandacht voor voedseducatie zou blijven bestaan zonder het programma. Iets minder dan de helft zegt van niet (46%) en iets minder dan de helft denkt van wel (23%) of misschien (23%). Regionale samenwerkingspartners zijn echter positiever dan JLE-makelaars. Zij verwachten relatief vaker dan makelaars dat de aandacht voor voedseducatie *wel* (11%) of *misschien* (56%) zal blijven bestaan zonder het programma.

Figuur 3.10 Het aandeel JLE-makelaars en regionale samenwerkingspartners dat vindt dat de aandacht voor voedseleducatie blijft bestaan zonder het programma JLE (n=22 makelaars; n= 36 regionale samenwerkingspartners)

Stel dat het programma JLE nu zou stoppen, verwacht je dat de aandacht voor voedseleducatie blijft bestaan zonder het programma JLE?

JLE-makelaars en regionale samenwerkingspartners hebben verschillende ideeën over hoe de aandacht voor voedseleducatie (nog) beter kan worden geborgd. In de enquête noemen makelaars en samenwerkingspartners onder meer:

- In dit stadium zou er ingezet moeten worden op de borging van het programma en het versterken/verankeren van bestaande structuren en netwerken (zeer vaak genoemd door JLE-makelaars).
- Er is minder behoefte aan nieuw aanbod, maar men ziet graag dat bestaande programma's en activiteiten worden doorontwikkeld (en mogelijk uitgebreid en ingezet in andere contexten).
- Hierop aansluitend zouden de JLE-makelaars en samenwerkingspartners graag meer overzicht willen creëren in het beschikbare aanbod en bestaande relaties in de regio. Dit geldt ook wat betreft de verantwoordelijkheden van de uitvoerende partijen van het programma (wie is voor welk onderdeel verantwoordelijk, wie kan men aanspreken?). Er is dus meer behoefte aan duidelijkheid in de ketensamenwerking (overzicht in rolverdeling).
- JLE-makelaars spreken vaak de ambitie uit om in de toekomst meer met de gemeenten op te trekken.
- Zowel JLE-makelaars als regionale samenwerkingspartners zien graag een uitbreiding van voedsel-educatie-aanbod naar andere doelgroepen en contexten dan het onderwijs (ouders, sociaal werk, buurt-/jongerenwerk, sportverenigingen).
- Ten behoeve van de structurele inbedding van het programma is er meer ruimte nodig voor capaciteit dat (volledig) aan de slag kan gaan met voedseleducatie (ook op provinciaal niveau). Dit vraagt dus om meer structurele subsidie/financiering (in sterkere mate genoemd door regionale samenwerkingspartners).
- De aanjaagfunctie van JLE-makelaars is waardevol voor de impact van het programma. JLE-makelaars zouden ondersteund of getraind kunnen worden in het creëren van meer bekendheid onder relevante stakeholders.
- De makelaars en partners noemen vaak dat het voornamelijk te vroeg is om te stoppen met het programma. Er zijn stappen gezet, maar de verankering van voedseleducatie is nog niet stevig genoeg om los te laten. Dus vooral blijven doorgaan met het zoeken naar verbindingen met bestaande organisaties en instanties die zich inzetten voor voedseleducatie en blijven inspanssen om het belang van voedseleducatie aan de doelgroep te communiceren, vooral in het onderwijs en gemeentebestuur.

3.4 Bereik

Uit de documentanalyse, gesprekken en enquête komt naar voren dat het bereik op scholen toeneemt. Jaarlijks starten 300 nieuwe scholen via het Programma Gezonde School met het 'vignet Gezonde School'-traject. Ook voor het schooljaar 2020/2021 is de verwachting dat de streefcijfers gehaald worden. Daarnaast wordt de Subsidie 'Lekker naar Buiten' door veel scholen aangevraagd en zijn er veel deelnemers voor de moestuinzadenactie.

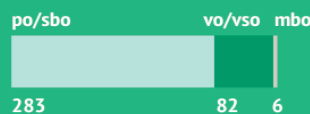
Facts & figures 2017-2020

Subsidie scholen

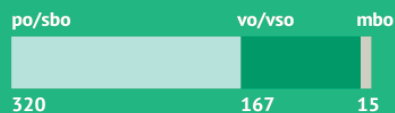
Aantal scholen dat de subsidie Lekker naar Buiten! ontving:

ronde 1
schooljaar 2018/2019: 371

ronde 2
schooljaar 2019/2020: 502

ronde 3 schooljaar 2020/2021 (start september 2020) nog te realiseren

Gezonde School

Aantal scholen dat is gestart met het ondersteuningsaanbod Voeding van Gezonde School:

Subsidie kinderopvang

Aantal trainers Gezonde Kinderopvang dat de subsidie Lekker naar buiten! ontving:

De trainers Gezonde Kinderopvang gingen voornamelijk aan de slag met Smakelijke Moestuinen van Buurtlab en het moestuinpakket van IVN Natuureducatie

Boerderijeducatie

60.000

Per jaar bezoeken gemiddeld 60.000 leerlingen een boerenbedrijf

In 2020 waren er 331 educatieboeren in Nederland

331

Aantal netwerken van deelnemende boerenbedrijven:

10 voor de start van JLE

18 vanaf 2017-2019 (bijna dekkend over Nederland)

2020 en verder: netwerken in ontwikkeling voor resterende regio's (delen van Noord-Holland, Zuid-Holland en Flevoland)

Schooltuinen

Op 491 locaties in Nederland wordt door kinderen getuind. Schooltuinen vindt plaats op de volgende soorten locaties:

- buurt(moes)tuinen
- NME-centra
- volkstuin-complexen

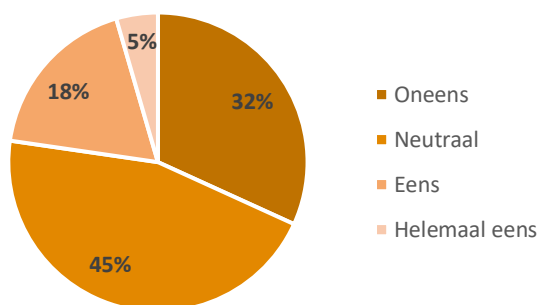
Bron: Eindrapport Jong Lereren Moestuinen, Marianne van Lier en Willy Leuflin, Stichting Oase, 2018

Bron: Programmabureau Jong Lereren Eten (2020)

Ook JLE-makelaars ervaren dat het programma JLE impact heeft op scholen. Uit de enquête onder JLE-makelaars blijkt dat makelaars van mening zijn dat het aantal scholen dat gebruikmaakt van het voedsel-educatie aanbod sinds 2019 is toegenomen. Het antwoord op de vraag of scholen ook voldoende gebruikmaken van het aanbod loopt uiteen. Ongeveer een derde van de JLE-makelaars vindt van niet (32%) of antwoordt neutraal op de stelling (45%) dat scholen voldoende gebruikmaken van het aanbod. Iets meer dan een vijfde (23%) is van mening dat scholen hun voedsel-educatie aanbod wel voldoende gebruiken (zie figuur 3.11). Tijdens de uitwisselingbijeenkomst vertellen makelaars dat het bereik op scholen lastig is, omdat makelaars geen directe relatie met scholen hebben. "Het valt of staat met de relatie die je hebt als GGD met de school", aldus een makelaar. Een ander stelt: "Bereik van scholen hangt ook af van de netwerken die er al liggen. Vanuit de groene kant: heeft IVN Natuureducatie een sterk scholennetwerk of zijn er bijvoorbeeld NME-centra 'tussen'?"

Figuur 3.11 Het aandeel JLE-makelaars dat vindt dat scholen voldoende gebruikmaken van voedseducatie-aanbod (n=22)

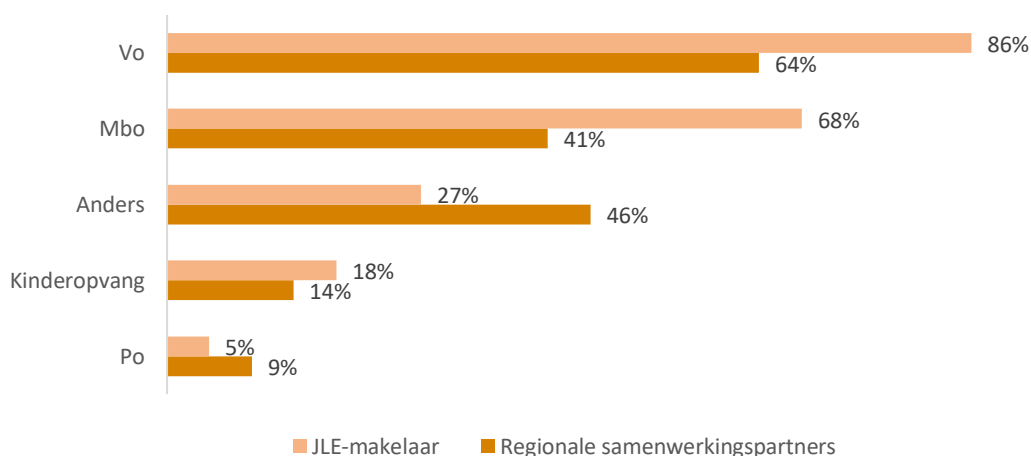
Scholen maken voldoende gebruik van ons voedseducatie-aanbod

JLE-makelaars en samenwerkingspartners vinden dat het accent van de inzet van JLE in de regio vooral is gericht op het primair onderwijs, gevolgd door de kinderopvang en het voortgezet onderwijs. Uit de enquête onder JLE-makelaars blijkt dat 41 procent van de makelaars van mening is dat in zijn/haar regio aandacht is voor het mbo, terwijl maar 6 procent van de regionale partners het hier mee eens is.

Aan de respondenten is vervolgens gevraagd welke doelgroepen volgens hen meer aandacht nodig hebben in het programma (zie figuur 3.12). Volgens de meerderheid van de JLE-makelaars zou het programma zich meer moeten richten op doelgroepen in het voortgezet onderwijs (86%), gevolgd door het mbo (27%). De antwoorden van de regionale samenwerkingspartners sluiten hierop aan. Ook zij vinden dat er meer aandacht nodig is voor de doelgroepen binnen het voortgezet onderwijs (64%) en het mbo (41%).

Figuur 3.12 Het aandeel JLE-makelaars en regionale samenwerkingspartners dat vindt dat er meer aandacht moet uitgaan naar de betreffende doelgroep in het programma JLE in de regio (n=22 makelaars; n=23)

Een aantal JLE-makelaars (22%) noemt ook andere aandachtgebieden voor JLE zoals het hoger onderwijs en speciaal onderwijs, het betrekken van ouders en het bereiken van kinderen en jongeren via andere kanalen dan het onderwijs (zoals sportclubs, buurten en wijken). Regionale samenwerkingspartners (39%) noemen aanvullend doelgroepen binnen buurt- en jongerenwerk en ook zij zouden meer aandacht willen geven aan doelgroepen in het hoger onderwijs, speciaal onderwijs en de actoren rondom de jongeren (ouders, verzorgers, opa's en oma's et cetera).

Om de scholen en (andere) doelgroepen beter te kunnen betrekken zijn volgens het programmabureau en JLE-makelaars verschillende dingen nodig. *“Er nog veel werk te doen. Bijvoorbeeld om het voor scholen makkelijker te maken om een keuze uit het aanbod te maken (...) Zo gebruiksvriendelijk mogelijk inrichten.”* Volgens JLE-makelaars is het belangrijk om goed aan te haken bij wat al speelt, kijken naar welke haakjes er zijn in de fysieke omgeving van scholen (schoolplein, kantine, winkels en beleid van gemeenten hierop), de sociale omgeving van kinderen (ouders, aansluiten bij ouderprogramma) en bij bestaande netwerken of programma’s. *“Juist hier lijkt me een sterk gecombineerd wit en groen aanbod van belang, zodat er minder (versnipperd) aanbod bij de scholen komt.”*

3.5 Samenvatting Jong Leren Eten op regionaal niveau

Netwerk

Over de ontwikkeling van de regionale netwerken rondom voedseleducatie komen vanuit de diverse betrokkenen positieve geluiden naar voren. Hoewel verbindingen en samenwerking in de ene regio beter van de grond komen dan in andere, menen betrokkenen dat het thema voeding en voedseleducatie kan rekenen op de nodige belangstelling en dat er steeds meer netwerk en samenwerking is. Wat betreft **de verticale samenwerking** (met provincie en gemeenten) valt op dat JLE-makelaars doorgaans positiever zijn over de samenwerking met provincies dan met gemeenten. Er is meer aandacht nodig voor het betrekken van gemeenten, dat gaat niet vanzelf. Met betrekking tot **de horizontale samenwerking** (tussen de groene en witte wereld) komt naar voren dat regionale partners uit de witte wereld positiever zijn over de samenwerking tussen wit en groen dan de regionale partners uit de groene wereld. Als verklaring hiervoor wordt genoemd dat de groene wereld van oudsher een sterkere lokale oriëntatie en infrastructuur kent, terwijl de witte wereld vooral op landelijke actoren is gericht; vooral voor de witte wereld waren de regionale groene partijen daarom een ontdekking.

Hoewel de netwerkvorming zich op een positieve manier ontwikkelt, is er **nog geen sprake van een duurzaam netwerk**. Dit heeft ermee te maken dat volgens een groot deel van de JLE-makelaars de samenwerking nog vaak afhankelijk is van specifieke personen binnen organisaties en nog beter belegd zou kunnen worden binnen de netwerkorganisaties. Volgens een groot deel van de betrokkenen bij het programma JLE heeft JLE een positieve bijdrage geleverd aan verbindingen en samenwerking tussen regionale partijen. De regionale aanpak, met de JLE-makelaars, speelt daarin een belangrijke rol en biedt de mogelijkheid voor regionaal maatwerk.

Samenhang

Volgens de diverse betrokkenen raken interventies en programma’s gericht op voedsel- en voedingseducatie meer op elkaar afgestemd, is er veel aanbod in de regio’s en is, volgens de meeste betrokkenen, het aanbod kwalitatief goed. Zowel de JLE-makelaars als de regionale samenwerkingspartners zijn van mening dat het programma JLE toegevoegde waarde heeft voor de samenhang en de kwaliteit van het voedseleducatie-aanbod.

Borging

Er is steeds meer aandacht voor het thema voedseleducatie, aldus de diverse betrokkenen. Dat neemt niet weg dat de aandacht verder kan worden versterkt. Zo kan de verknoping van gezondheid en duurzaamheid van voeding nog beter een plek krijgen in reguliere activiteiten en zouden provincies en met name gemeenten meer aandacht kunnen besteden aan voedseleducatie. Volgens zowel de makelaars als de regionale partners heeft het programma JLE een positieve bijdrage geleverd aan de toename aan aandacht voor voedseleducatie. Om de aandacht voor het thema voedseleducatie meer te borgen in de regio’s geven JLE-makelaars en regionale samenwerkingspartners diverse tips, variërend van het creëren van meer overzicht in het beschikbare aanbod en bestaande relaties, meer aandacht besteden aan het betrekken van gemeenten tot het uitbreiden van de doelgroep en context naar onder andere ouders, sociaal werk, jongerenwerk en sportverenigingen.

Bereik

Het bereik onder scholen neemt toe, blijkt ook uit het gebruik van de subsidieregeling 'Lekker naar buiten' en de mate waarin scholen zijn aangesloten bij de Gezonde School. Wat betreft het bereik van de verschillende onderwijssoorten is dit met name hoog onder het primair onderwijs, gevolgd door de kinderopvang en het voortgezet onderwijs. De aandacht in de regio's voor het mbo blijft achter, menen de JLE-makelaars en met name de regionale samenwerkingspartners. Om de scholen beter te kunnen betrekken komen diverse suggesties naar voren: het makkelijker maken voor scholen om een keuze uit het aanbod te maken en aanhaken bij wat er al speelt, bijvoorbeeld ten aanzien van de fysieke en sociale omgeving van de scholen.

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

Jong Leren Eten op landelijk niveau

Opbrengsten van Jong Leren Eten op
landelijk niveau

4

4 Jong Leren Eten op landelijk niveau

In dit hoofdstuk schetsen we een beeld van de opbrengsten van het JLE anno 2020 op landelijk niveau. Achtereenvolgens besteden we aandacht aan het JLE-netwerk (aantal verbindingen, aard, duurzaamheid van het netwerk), de samenhang tussen activiteiten (verbinding groene en witte wereld, kwaliteit van het aanbod) en de borging van het programma. De informatie uit dit hoofdstuk is gebaseerd op de enquête onder acht landelijke samenwerkingspartners. Deze informatie is aangevuld met de resultaten van de documentanalyse, interviews met betrokkenen (programmabureau JLE en ministerie van LNV) en een uitwisselingsbijeenkomst met landelijke samenwerkingspartners (programmaraad van JLE).

4.1 Netwerk

Om een beeld te krijgen van de impact van het programma JLE op de netwerksamenwerking op landelijk niveau hebben we landelijke samenwerkingspartners gevraagd naar hoe zij de structuur en duurzaamheid van de netwerksamenwerking beoordelen. Er zijn vragen gesteld over samenwerking met de rijksoverheid (verticale verbindingen) en over de samenwerking tussen organisaties uit de witte en groene wereld (horizontale netwerkverbindingen). Hieronder volgt een beknopte samenvatting van de bevindingen.

Netwerkverbindingen

Uit de documentenanalyse en interviews komt naar voren dat er bij de uitvoering van het programma JLE op landelijk niveau volgens betrokkenen sprake is van afstemming en samenwerking met de rijksoverheid (*verticale netwerkverbindingen*). Zowel het ministerie van LNV als de ministeries van VWS en OCW zijn betrokken bij de uitvoering van het programma op landelijk niveau. Het ministerie van LNV is als opdrachtgever van het programma JLE formeel verantwoordelijk voor de aansturing van het programma en houdt in die hoedanigheid een vinger aan de pols. Zo is er elke twee weken contact tussen de beleidsadviseur van het ministerie LNV en het programmabureau JLE om informatie uit te wisselen en om – waar nodig – in te grijpen.

Met de ministeries van LNV, SZW, OCW en VWS wordt vier keer per jaar een overleg gepland over het thema voedsel(educatie). Over het overleg wordt vanuit LNV gezegd: *“Er wordt steeds meer integraal gekeken naar het onderwerp. Wat daarin ook helpt is dat er wat ambtelijke uitwisseling tussen de departementen is geweest.”*

Het ministerie van VWS is betrokken bij het programma JLE als initiatiefnemer en subsidieverstrekker van programma's en initiatieven zoals de Gezonde School. De samenwerking tussen het ministerie van LNV en VWS rondom de gezamenlijke inzet voor de Gezonde School verloopt uitstekend, aldus zowel het ministerie van LNV als het ministerie van VWS.

Het ministerie van OCW is vooral op de achtergrond betrokken. Uit de gesprekken met landelijke samenwerkingspartners blijkt dat het met het ministerie van OCW en de onderwijsraden zoeken blijkt naar een passende vorm van betrokkenheid. Waar het ministerie van LNV graag wil dat kinderen voedselvaardiger worden en dat scholen hier meer aandacht aan besteden, zit het ministerie van OCW op de lijn van vrijheid van onderwijs. Dit maakt dat een *“verplicht karakter van voedsel(educatie) en hard duwen en trekken aan scholen onwenselijk is”*. Ook met de onderwijsraden blijft het zoeken naar een goede vorm. Zij worden *“gevraagd om een stimuleringsrol te vervullen, maar dit kan wringen met hun rol als belangvertegenwoordigers van de scholen”*. Volgens een van de geïnterviewden heeft het programmabureau JLE een goede toon gevonden om hiermee om te gaan en wordt JLE steeds vaker betrokken door onderwijspartijen. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het contact met Curriculum.nu. *“Er is verschillende keren gesproken over de ontwikkeling van het curriculum en het programmabureau van JLE is gevraagd door SLO om het komende jaar partijen te mobiliseren.”*

Verder komt uit de gesprekken naar voren dat het voor de uitvoering van het programma JLE fijn is dat er voldoende politieke belangstelling is, er is draagvlak voor het onderwerp voedsel(educatie), maar ook dat het van belang is dat er geen dwingende kaders vanuit de politiek worden meegegeven. Dat is niet

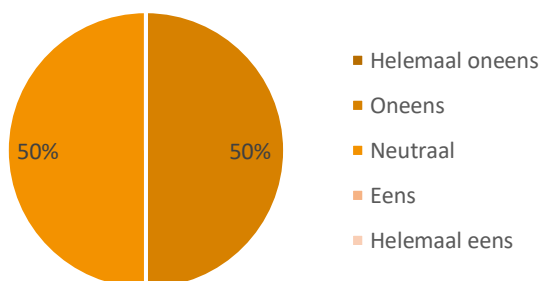
passend is bij de vorm van het programma JLE gericht op netwerkvorming en op de betrokkenheid van scholen, aldus een van de landelijk betrokkenen.

Verder blijkt uit de documentstudie en interviews dat op landelijk niveau steeds meer uitwisseling bestaat tussen partijen uit de groene en witte wereld (*horizontale netwerkverbindingen*). Een voorbeeld is de samenwerking met verschillende netwerken die zich bezighouden met hetzelfde of gerelateerde thema's, zoals de Gezonde School, Platform Boerderijeducatie (LTO Nederland) en het JOGG-netwerk. De mate waarin partijen gezamenlijk optrekken, frequent contact hebben of samenwerken is echter beperkt. Zo werd tijdens de uitwisselingsbijeenkomst met de Programmaraad gesteld dat programma's en netwerken nog beter op elkaar zouden kunnen aansluiten dan nu het geval is. Jaarplannen van de verschillende initiatieven zouden naast elkaar gelegd moeten worden om na te gaan waar (intensievere) samenwerking gezocht kan worden en waar de initiatieven elkaar kunnen versterken. Volgens meerdere respondenten zou het daarnaast zinvol zijn elkaar actiever op te zoeken en structureel overleg te hebben over de activiteiten en mogelijkheden voor samenwerking.

Over de samenwerking tussen de groene en witte wereld zijn landelijke samenwerkingspartners niet zo positief, al is dat de afgelopen jaren wel versterkt. Uit de enquête blijkt dat geen van de landelijke samenwerkingspartijen het eens is met de stelling dat er landelijk voldoende samenwerking is tussen de groene en witte wereld (figuur 4.1).

Figuur 4.1 Aandeel landelijke samenwerkingspartners dat vindt de samenwerking tussen de groene en witte wereld voldoende is (n=8)

Er is landelijk voldoende samenwerking tussen de groene en witte wereld

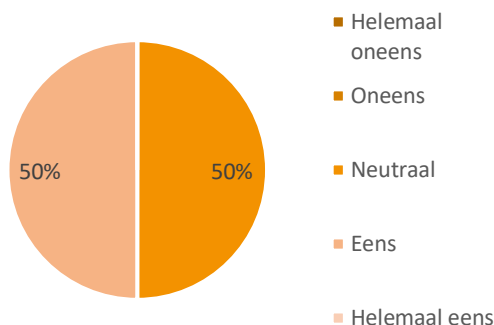

Duurzaamheid van het netwerk

Landelijke samenwerkingspartners zijn van mening dat het netwerk rondom voedseleducatie op landelijk niveau een redelijk structureel karakter heeft. Uit de enquête blijkt dat de helft van de landelijke samenwerkingspartners het eens is met deze stelling (figuur 4.2).

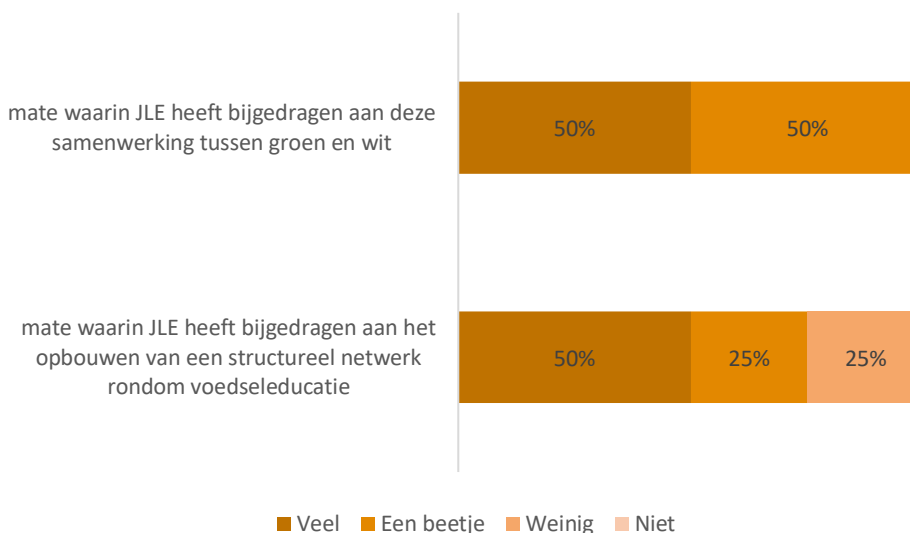
Figuur 4.2 Aandeel landelijke samenwerkingspartners dat vindt dat er een structureel netwerk rondom het thema voedseducatie is (n=6)

Er is een structureel netwerk rondom het thema voedseducatie

Over de rol die het programma JLE speelt bij het versteken van het netwerk op het gebied van voedseducatie zijn landelijke samenwerkingspartners positief. Uit de enquête blijkt dat de helft van de ondervraagden van mening is dat het programma JLE veel heeft bijgedragen aan de samenwerking tussen de groene en witte wereld en het opbouwen van een structureel netwerk rondom voedseducatie (figuur 4.3).

Figuur 4.2 Aandeel landelijke samenwerkingspartners dat vindt positief is over de bijdrage van het programma JLE (n=6)

Volgens de respondenten van de enquête levert het programma JLE een bijdrage aan het opbouwen van een structureel netwerk rondom voedseducatie doordat het afstemming en uitwisseling tussen partijen faciliteert en aanjaagt en op regionaal niveau investeert in netwerkvorming. Zo schrijft een van de respondenten dat *“JLE motiveert om deze groei [samenwerking tussen groen en wit] te bewerkstelligen, zonder een opgelegde verplichting”* en stelt een ander: *“JLE biedt het netwerk aan en legt verbindingen. Groen leert veel over inhoudelijke criteria rondom gezondheid. En gezondheid leert veel over de kracht van het groene domein dat een stevig (vrijwilligers)netwerk heeft.”*

Tegelijkertijd wordt opgemerkt dat het netwerk nog kwetsbaar is door *“de projectmatige opzet, onzekere financiering en verplichte PPS en het gebrek aan zichtbare activiteiten op dit terrein van het ministerie OCW”*. Ook is een aantal respondenten van mening dat het netwerk sterker en verder uitgebouwd

kan worden. Volgens de landelijke actoren is het hiervoor van belang dat “er een landelijk netwerk is en landelijke afstemming” en “dat het programma steviger wordt ondersteund door beleid en met voldoende financiële middelen voor netwerkactiviteiten”. Ook stelt een respondent dat het opbouwen van een structureel netwerk vraagt om: “het aanscherpen van de doelen en timeline, door een groter beroep te doen op de inzet op strategisch of tactisch niveau en herstructurering en een duidelijker overkoepelende aansturing.”

4.2 Samenhang tussen activiteiten

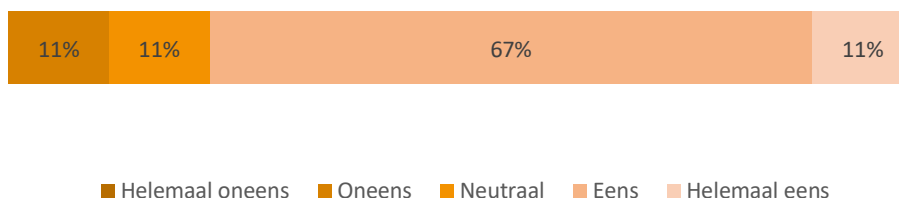
Om een beeld te krijgen van de impact van het programma JLE op de samenhang van activiteiten op landelijk niveau hebben we landelijke samenwerkingspartners gevraagd naar hoe zij de huidige activiteiten en het aanbod van voedseducatie beoordelen. Hieronder volgt een beknopte samenvatting van de bevindingen.

Beoordeling van het voedseducatie-aanbod

Uit de documentstudie blijkt dat het aanbod aan voedseducatie groot is. Volgens landelijke partners is er ook een *structureel aanbod* van voedseducatie beschikbaar. Uit de enquête blijkt dat ongeveer drie kwart van de landelijke partners vindt dat er structureel voedseducatie-aanbod beschikbaar is (zie figuur 4.4).

Figuur 4.4 Aandeel landelijke samenwerkingspartners dat vindt dat er een structureel voedseducatie-aanbod beschikbaar is (n=9)

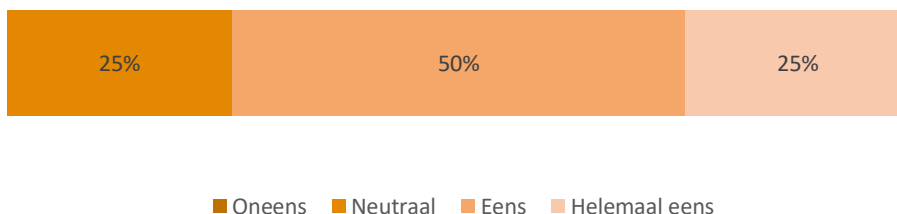
Er is structureel voedseducatie-aanbod beschikbaar

Uit de documentstudie blijkt dat stappen zijn gezet om de *kwaliteit van het aanbod* te vergroten. Er is een kwaliteitskader ontwikkeld voor het beoordelen van de kwaliteit van activiteiten en (NME-)producten. Voor de beoordeling van de kwaliteit van het aanbod kunnen ook criteria uit de kwaliteitsinstrumenten ‘Expertscore voor lesmateriaal van GroenGelinkt’ en het ‘erkenningstraject van RIVM Centrum Gezond Leven’ gebruikt worden. Ook zijn verschillende lesmethoden, lespakketten en educatieprojecten, zoals Smaaklessen en het EU-schoolfruitprogramma, doorontwikkeld om de kwaliteit en het bereik te verbeteren. Daarnaast is voor drie thema’s in samenwerking met betrokken partijen ingezet op kwaliteitsverbetering en professionalisering van het aanbod: boerderijeducatie/gastlessen, koken en tuinieren. In de enquête zijn landelijke samenwerkingspartners positief over de kwaliteit van het aanbod. De landelijke partners zijn van mening dat de kwaliteit van het huidige aanbod voldoende is: drie kwart van de respondenten is het eens of helemaal eens met de stelling (zie figuur 4.5).

Figuur 4.5 Aandeel landelijke samenwerkingspartners dat vindt dat er een kwalitatief goed voedseleductie-aanbod beschikbaar is (n=8)

Er is kwalitatief goed voedseleductie-aanbod beschikbaar

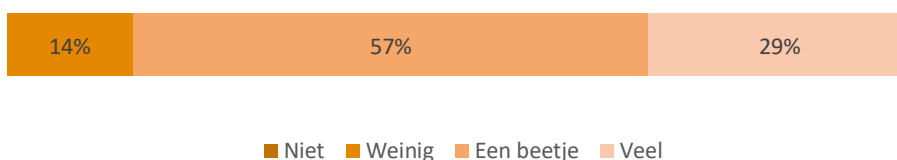

Bijdrage van JLE aan het aanbod

Uit de enquête komt naar voren dat landelijke samenwerkingspartners over het algemeen vinden dat het programma JLE toevoegde waarde heeft voor het voedseleductie-aanbod. Landelijke samenwerkingspartners vinden dat het programma JLE bijdraagt aan de structurele beschikbaarheid van het voedseleductie-aanbod (zie figuur 4.6). 57 procent vindt dat het programma JLE een beetje bijdraagt aan de structurele beschikbaarheid en 29 procent is van mening dat JLE veel bijdraagt.

Figuur 4.6 Aandeel landelijke samenwerkingspartners dat positief is over de bijdrage van het programma JLE aan de structurele beschikbaarheid van het voedseleductie-aanbod (n=7)

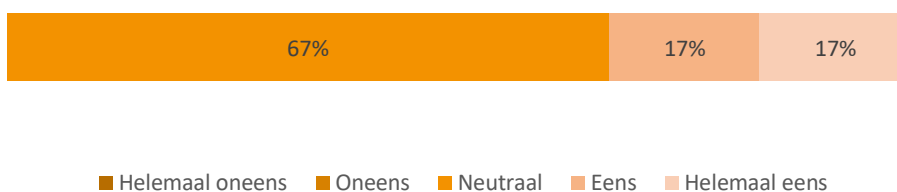
Mate waarin JLE heeft bijgedragen aan de structurele beschikbaarheid van het voedseleductie-aanbod

Landelijke samenwerkingspartners vinden dat het programma JLE bijdraagt aan de kwaliteit van het voedseleductie-aanbod. Over hoe groot deze bijdrage precies is, verschillen de meningen. Twee derde van de samenwerkingspartners is van mening dat het programma veel bijdraagt aan voedseleductie-aanbod, terwijl anderen vinden dat deze bijdrage enigszins beperkt is. Ongeveer één op de drie landelijke samenwerkingspartners meent dat het programma JLE heeft bijgedragen aan de verbetering van de kwaliteit van het voedseleductie-aanbod, de overige respondenten hebben hier geen duidelijke mening over (zie figuur 4.7).

Figuur 4.7 Aandeel landelijke samenwerkingspartners dat positief is over de bijdrage van het programma JLE aan het de kwaliteit van het voedseleductie-aanbod (n=6)

De kwaliteit van het voedseleductie-aanbod is verbeterd door de komst van JLE

4.3 Borging

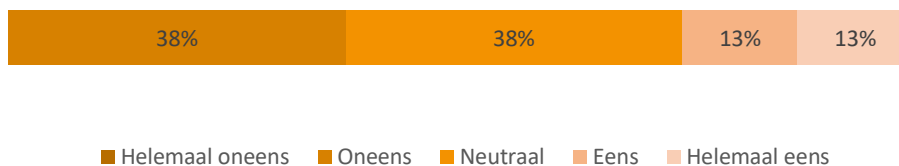
Om een beeld te krijgen van de borging van het programma JLE op landelijk niveau is aan landelijke samenwerkingspartners in de enquête en uitwisselingsbijeenkomst een aantal vragen voorgelegd over de aandacht voor het thema voedsel-educatie en over wat zij verwachten aan aandacht na afloop van het programma JLE. Hieronder volgt een beknopte samenvatting van de bevindingen.

Voldoende aandacht voor voedsel-educatie

Landelijke samenwerkingspartners zijn verdeeld over of er voldoende aandacht voor het thema voedsel-educatie is. Uit de enquête blijkt dat drie kwart van de landelijke partners antwoordt met oneens (38%) of neutraal (38%) op de stelling (zie figuur 4.8). 26 procent is echter van mening dat er wel voldoende aandacht is. Tijdens de uitwisselingsbijeenkomst werd duidelijk dat het oordeel over ‘voldoende aandacht’ afhankelijk is van het perspectief van waaruit dit beoordeeld wordt. Zo zien sommige partners dat op veel scholen *meer dan gemiddeld* aandacht voor voeding is, maar streven andere partners naar aandacht voor voeding op *elke* school in Nederland. Dit perspectief bepaalt het oordeel over de mate van aandacht en dus het antwoord dat partners gegeven hebben op deze stelling.

Figuur 4.8 Aandeel landelijke samenwerkingspartners dat vindt er voldoende aandacht is voor het thema voedsel-educatie (n=9)

Er is voldoende aandacht voor het thema voedsel-educatie

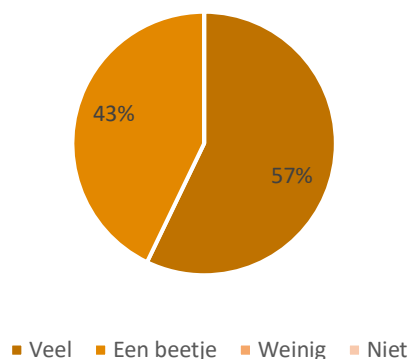

Bijdrage van het programma JLE

Uit de enquête blijkt dat alle landelijke partners vinden dat JLE veel (57%) of een beetje (43%) heeft bijgedragen aan de aandacht die er nu is voor het thema voedsel-educatie (zie figuur 4.9). Voor de toekomst is het zinvol om rekening te houden met de benadering ‘the whole school approach’. De coöperatie ‘Leren voor morgen’ is een van de netwerken die werkt aan het verankeren van aandacht voor duurzaamheid in het onderwijs. Het (onderwijs)netwerk zet zich in brede zin in voor verbinding tussen programma’s (waaronder duurzaamheid en gezondheid) en scholen. Het maakt daarbij gebruik van de ‘the whole school approach’ en kijkt op deze manier naar de wijze waarop scholen zijn ingericht en hoe het thema daarin past en (beter) kan worden opgenomen in het schoolbeleid. Daarbij is aandacht voor de bedrijfsvoering, het curriculum, didactiek, nascholing van docenten en de (school)omgeving.

Figuur 4.9 Aandeel landelijke samenwerkingspartners dat vindt het programma JLE bijdraagt aan de aandacht voor het thema voedsel­educatie (n=7)

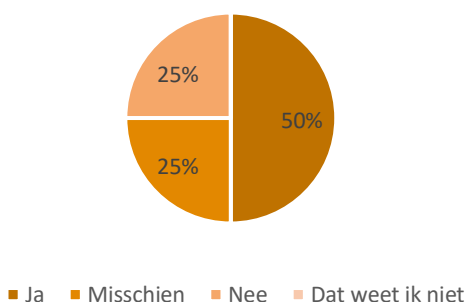
Mate waarin JLE bijgedraagt aan de aandacht voor het thema voedsel­educatie

Landelijke samenwerkingspartners zijn overwegend positief over de kwestie of de aandacht voor voedsel­educatie zou blijven bestaan zonder het programma JLE. Uit de enquête blijkt dat ongeveer drie kwart denkt dat de aandacht voor voedsel­educatie wel (50%) of misschien (25%) blijft bestaan. Een kwart (25%) van de landelijke partners is van mening dat geen sprake zal zijn van blijvende aandacht voor voedsel­educatie als het programma JLE zou stoppen (zie figuur 4.10).

Figuur 4.10 Aandeel landelijke samenwerkingspartners dat vindt er blijvende aandacht is voor voedsel­educatie zonder het programma JLE (n=8)

Blijvende aandacht voor aandacht voor voedsel­educatie zonder het programma JLE

In de enquête geven respondenten een aantal tips en aandachtspunten voor de borging van het programma. Allereerst stelt een aantal respondenten dat het voor de borging van het programma raadzaam is om nog meer verbinding te maken met andere spelers (zoals JOGG) en programma's (zoals de Gezonde School) en nog meer met elkaar op te trekken. Ook worden programmatische aanpakken genoemd, met duidelijke en concrete doelen en acties (inclusief tussenstappen om daar te komen, what's in it for me) en duidelijke afspraken en communicatie over taken en verantwoordelijkheden. Een van de respondenten schrijft: "Gezonde School kan een goed vehikel zijn om scholen bewust te maken van het belang van goede voeding en leerlingen kennis te laten maken met gezonde voeding. Maar wat daarna, wat is de follow-up, wat wil je echt bereiken? (...) de communicatielijn is tot nu toe erg rommelig en weinig inzichtelijk wie wat deed en wie afzender is." Een ander schrijft dat het belangrijk is om "een gezamenlijke visie/doelstellingen voor de komende vier jaar te maken, met tussenstappen die we nodig achten om daar te komen."

Ten tweede stelt een aantal respondenten dat het goed zou zijn om meer in te zetten op verdieping en verankering van het aanbod, in het bijzonder op scholen. Het aanbod onder de aandacht van scholen brengen vraagt blijvende inzet. Om te zorgen dat het aanbod in beeld komt en wordt gebruikt is het volgens respondenten van belang dat het *“aanbod met regelmaat vernieuwd wordt en met de tijd mee gaat”*, dat er campagnes zijn om *“voedseleductie in het onderwijs onder de aandacht van scholen te brengen”* en dat het *“aanbod niet commercieel gepromoot wordt”*. Een van de respondenten wenst ook dat *“eten van groente en fruit in de ochtendpauze de standaard wordt, omdat het een laagdrempelige, goede opstap kan vormen naar alle andere activiteiten rondom voedseleductie (gezond eten en drinken, moestuin, bezoek boerderij, voedseleductie, koken)”*. In dit kader wordt ook opgemerkt dat het goed zou zijn om meer inzicht te krijgen in hoe het nu staat met de voedselvaardigheid van kinderen/jongeren. *“We baseren ons nu vaak op oude cijfers. Na de eerste programmaperiode van JLE zou het een mooi moment zijn om te onderzoeken hoe het er nu mee staat”*, aldus een van de respondenten. Tijdens de uitwisselingsbijeenkomst werd hierop aangevuld. Enkele aanwezigen wezen op het belang van een goede aansluiting op bestaand onderwijs. Dat wil zeggen dat gezocht moet worden naar een link met andere, bestaande vakken of thema’s die al behandeld worden op scholen. Voorbeelden die zij noemden, waren rekenen of biologieles in de moestuin, de gezonde schoollunch en bewegingsonderwijs in de buitenlucht. Door een koppeling te zoeken met bestaande vakken en door te benadrukken dat voedseleductie ook bij kan dragen aan andere doelen, zoals betere leerprestaties en een goede gezondheid van kinderen, kunnen scholen positief gestimuleerd worden om het thema op te pakken.

4.4 Samenvatting Jong Leren Eten op landelijk niveau

Netwerk

Wat betreft de **verticale netwerkverbindingen** (verbindingen tussen de ministeries) noemen de betrokkenen dat er voldoende afstemming en samenwerking is op rijksniveau. Er is periodiek overleg tussen de betrokken ministeries en de betrokkenen zijn tevreden over de mate van afstemming. Wat betreft de samenwerking met de onderwijspartijen blijft het zoeken naar de juiste toon. Een te dwingend karakter past niet bij de vrijheid van scholen om onderwijs vorm te geven. Dat JLE wordt gevraagd om Curriculum.nu te adviseren en partijen te mobiliseren is een positief signaal wat betreft de samenwerking met de onderwijspartijen. Wat betreft de **horizontale verbindingen** (tussen de groene en witte partijen) menen de betrokkenen dat er op landelijk niveau steeds meer uitwisseling bestaat tussen partijen uit de groene en witte wereld.

Het netwerk rondom voedseleductie kent op landelijk niveau **een redelijk structureel karakter** en het programma JLE heeft daar volgens diverse betrokkenen positief aan bijgedragen. Tegelijkertijd menen betrokkenen dat **het netwerk nog kwetsbaar is** en daarom versterkt en verder uitgebouwd kan worden. Dit kan bijvoorbeeld door een stevigere ondersteuning door beleid met voldoende financiële middelen voor netwerkactiviteiten, een duidelijkere overkoepelende aansturing of door het aanscherpen van gezamenlijke doelen.

Samenhang aanbod

De afgelopen jaren zijn er stappen gezet om de kwaliteit van het aanbod te vergroten. Kwaliteitskaders zijn opgesteld en landelijk beschikbare lesprogramma’s zijn doorontwikkeld. Landelijke partners zijn overwegend positief over de kwaliteit van het landelijke aanbod aan voedseleductie en menen dat het programma JLE daar een toegevoegde waarde voor heeft gehad.

Borging

Hoewel het volgens landelijke samenwerkingspartners lastig is om te beoordelen wanneer aandacht voor voedseleductie ‘voldoende’ is, zijn de partners het er overwegend over eens dat het programma JLE een positieve bijdrage heeft geleverd aan de mate van aandacht voor voedseleductie. Om dit in de toekomst te versterken is het volgens betrokkenen op landelijk niveau belangrijk om een duidelijkere overkoepelende visie, doelen, acties en taakverdeling te ontwikkelen. Ook de verankering van het aanbod op de scholen verdient de aandacht. Het zoeken naar de verbinding met bestaande vakken en thema’s en het benadrukken van het belang van voedseleductie voor leerprestaties en gezondheid van leerlingen worden daarbij als aandachtspunten benoemd.

Conclusie

5

5 Conclusie

Het programma Jong Leren Eten beoogt om voedsel-educatie in de setting van de kinderopvang en het onderwijs (po, vo en mbo) te stimuleren en te ondersteunen, zodat uiteindelijk jeugd/jongeren in de leeftijd van 0 tot 18 jaar leren om gezonde en duurzame keuzes te maken. In dit rapport beschrijven we de uitkomsten van de evaluatie van het programma JLE dat is uitgevoerd door RegioPlan. In deze evaluatie wordt getracht om zicht te krijgen op de mate waarin in deze programmaperiode (2017-2020) een structureel netwerk rondom voedsel-educatie is opgezet, verschillende activiteiten gericht op voedsel-educatie aan elkaar verbonden zijn en de samenwerking op regionaal en landelijk niveau geborgd is. We richten ons daarmee op de impact van het programma JLE op het netwerk rondom voedsel-educatie en niet direct op de impact op de einddoelgroep (jeugd en jongeren van 0 tot 18 jaar). Daarnaast heeft deze evaluatie tot doel om lessen te trekken voor de voortgang van het programma JLE na deze programmaperiode.

In dit laatste hoofdstuk zetten we de belangrijkste bevindingen van het evaluatieonderzoek op een rij. Dit doen we aan de hand van het waarderingskader voor netwerksamenwerking dat we in de tussenevaluatie van het programma JLE hebben ontwikkeld. Vervolgens trekken we een conclusie over de mate waarin in deze periode de beoogde impact op netwerkniveau is bereikt en doen we aanbevelingen voor de doorgang van het programma.

5.1 Belangrijkste resultaten aan de hand van het waarderingskader

Het waarderingskader gaat in op een aantal belangrijke kenmerken van effectieve netwerksamenwerking, te weten de structuur van het netwerk, de wijze van aansturing, bekendheid en bereik van het programma, betrokkenheid en inzet van participanten en de voortgang en bereik van de doelen. Aan de hand van deze criteria zetten we de belangrijkste resultaten van het programma op een rij, zoals naar voren gekomen in de verschillende onderzoeksactiviteiten van deze evaluatie (documentstudie, interviews, enquête onder JLE-makelaars en samenwerkingspartners en uitwisselingsbijeenkomsten).

Criteria voor effectieve netwerksamenwerking	Bevindingen
<p>Structuur netwerk: de mate waarin er verbindingen zijn tussen partijen benodigd voor het realiseren van de ambities van JLE. Onder duurzaamheid van het netwerk wordt verstaan dat het thema voedsel-educatie gedragen wordt binnen organisaties en niet afhankelijk is van individuele inspanningen, en dat JLE niet meer de noodzakelijke verbindende factor hoeft te zijn in het netwerk.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Verticale verbindingen rondom het thema voedsel-educatie zijn er in toenemende mate op rijksniveau, met provincies en met gemeenten. In verschillende regio's is het lastig om verbindingen aan te gaan met gemeenten en in mindere mate met de provincie. Gebrek aan integraal beleid en aan beleidsaandacht voor het thema voedsel-educatie binnen provincies en gemeenten hangt hier mee samen. Aansluiten op aanpalende beleidsterreinen, zoals economie en milieu, kan mogelijk aandacht vergroten. • Horizontale verbindingen tussen de groene wereld (van natuur- en milieueducatie) en de witte wereld (van gezondheidseducatie) nemen toe gedurende de programmaperiode en er vindt op zowel regionaal als landelijk niveau steeds meer uitwisseling plaats tussen groen en wit. Van belang is om aandacht te blijven houden voor het agenderen van 'groene' onderwerpen in 'witte' netwerkoverleggen en andersom. • De duurzaamheid van het netwerk is nog kwetsbaar en verbindingen hangen nu nog vaak af van de inspanningen van individuen binnen organisaties. De regionale aanpak met de JLE-makelaars is van belang om regionaal maatwerk te kunnen leveren. Op landelijk niveau is het voor een duurzaam netwerk belangrijk om een overkoepelende agenda rondom voedsel-educatie op te stellen met een duidelijke visie, doelen en bijbehorende routekaart hoe die te bereiken.

Criteria voor effectieve netwerk-samenwerking	Bevindingen
<p>Aansturing: de mate waarin het programmabureau de uitvoering van het programma JLE coördineert en ondersteunt</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Regionale aansturing: ten opzichte van de wijze van aansturing van het programma ten tijde van de tussenevaluatie (begin 2019) zet het programmabureau nu meer in op het zicht krijgen op de kwaliteit van de uitvoering van de regionale activiteiten. De voortgangsrapportages van de JLE-makelaars zijn gestructureerder en bieden daardoor meer zicht op de voortgang en de kwaliteit van de regionale activiteiten. Ook worden er vanuit het programmabureau periodiek werkbezoeken afgelegd in de regio's om de vinger aan de pols te houden. Hierdoor is er meer grip op de decentrale uitvoering van het programma. • Aansturing landelijk niveau: op landelijk niveau is er een programmaraad ingesteld om de ambitie van het programma landelijk te kunnen agenderen, het gezamenlijk belang in het oog te houden en de kwaliteit van het programma te bewaken.
<p>Programma: de mate waarin het programma JLE bekend is en netwerkleden bereikt</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Bekendheid programma: diverse activiteiten worden uitgevoerd om de bekendheid van het programma te vergroten, bijvoorbeeld gericht op de communicatie over het programma of het betrekken van andere (nieuwe) netwerkpartners bij het programma. De bekendheid van JLE neemt volgens diverse betrokkenen toe. • Het bereik onder scholen neemt toe, met name wat betreft het primair onderwijs en in mindere mate de kinderopvang en het voortgezet onderwijs. Ten opzichte van deze onderwijssoorten blijft aandacht voor en het bereik onder het mbo achter. • Andere aandachtsgebieden en doelgroepen waar verbinding mee gemaakt zou kunnen worden volgens partners zijn het hoger onderwijs en speciaal onderwijs, het betrekken van ouders en het bereiken van de doelgroep via andere kanalen dan het onderwijs, zoals buurt- en jongerenwerk en sportclubs. Om de scholen beter te kunnen betrekken komen diverse suggesties naar voren: het makkelijker maken voor scholen om een keuze uit het aanbod te maken en aanhaken bij wat er al speelt, bijvoorbeeld ten aanzien van de fysieke en sociale omgeving van de scholen.
<p>Betrokkenheid en inzet van participanten: de mate waarin netwerkleden betrokken zijn bij het programma en zelf acties ondernemen ten behoeve van doorwerking van JLE</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Samenhang en kwaliteit aanbod: het aanbod gericht op gezondheid en duurzaamheid raakt gedurende de programmaperiode steeds meer op elkaar afgestemd. De samenwerkingspartners zijn overwegend positief over de kwaliteit van het aanbod. Om de samenhang en de kwaliteit te bevorderen zijn er onder ander kwaliteitskaders opgesteld en beschikbare lesprogramma's doorontwikkeld. • Bijdrage JLE: het programma JLE heeft naar de mening van diverse betrokkenen een positieve invloed gehad op de toename aan landelijke en regionale verbindingen. JLE faciliteert de afstemming en uitwisseling tussen partijen en jaagt netwerkvorming aan. De regionale aanpak met JLE-makelaars is van belang om regionaal maatwerk te kunnen bieden. Ook heeft het programma volgens betrokkenen bijgedragen aan de toenemende aandacht voor het thema voedseleducatie.
<p>Voortgang en bereik doelen: de mate waarin binnen een redelijk tijdsplan de doelstellingen m.b.t. tot samenwerking/netwerk worden gerealiseerd</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Regionale aandacht voor voedseleducatie is nog niet overal geborgd: er is in toenemende mate aandacht voor voedseleducatie in de regio's. Om deze aandacht te borgen is verdere gemeentelijke en provinciale betrokkenheid van belang. Dit kan bevorderd worden door op zoek te gaan naar haakjes met (toegenomen) beleidsaandacht voor de gezondheidsbevordering van jongeren, en de relevantie daarvoor van het betrekken van de sociale en fysieke omgeving. De Regio- en Citydeals die gesloten worden tussen Rijk en regio's bieden kansen voor agendering van het belang van voedseleducatie op lokaal en regionaal niveau. • Verankering van het aanbod: het zoeken naar verbindingen met bestaande vakken en thema's en het benadrukken van het belang van voedseleducatie voor leerprestaties en gezondheid van leerlingen is nodig om het bestaande aanbod beter te verankeren op de scholen. Als gevolg van de COVID-19-maatregelen is een aantal (bestaande) activiteiten gedigitaliseerd. Het verder uitbouwen van digitale mogelijkheden (naast fysieke activiteiten) kan activiteiten toegankelijker en laagdrempeliger maken en kan bijdragen aan de verankering van het aanbod op de scholen. • Samenwerking nog niet volledig geborgd: de samenwerking op landelijk en regionaal niveau neemt gedurende de programmaperiode toe, maar is nog niet volledig geborgd. Het is daarom van belang dat JLE de aanjaag- en verbindende functie rondom voedseleducatie ook in een komende programmaperiode blijft vervullen, zodat de doelen van het programma (jongeren tussen de 0 en 18 jaar leren om gezonde en duurzame keuzes te maken) kunnen worden bereikt.

5.2 Conclusie

Het programma JLE kent een netwerkaanpak. Dat wil zeggen dat het versterken van de netwerksamenwerking rondom voedseleducatie en het borgen van de aandacht voor het thema de focus heeft in het programma. De keuze voor een netwerkaanpak sluit goed aan bij de wijze waarop voedseleducatie in Nederland is georganiseerd, met daarbij veel verschillende betrokkenen op zowel regionaal als landelijk niveau en een groot (versnipperd) aanbod vanuit de wereld van gezondheidseducatie en natuur- en milieueducatie. Dit maakt dat via de inzet op het verbinden van partijen en van aanbod meer impact gemaakt kan worden dan via het creëren van nieuw aanbod of door (direct) jongeren te stimuleren van het aanbod gebruik te maken.

Uit de tussenevaluatie van het programma JLE uitgevoerd in 2019 bleek dat de opzet en de uitvoering van het programma in het algemeen positief werden gewaardeerd en de samenwerking tussen de diverse partners een impuls had gekregen. Op basis van deze eindevaluatie kan dit beeld doorgetrokken worden. De samenwerking op regionaal en landelijk niveau rondom voedseleducatie is de laatste jaren toegenomen, de 'witte' en 'groene' activiteiten raken meer verknoopt en de scholen worden in toenemende mate bereikt via de netwerksamenwerking. Volgens diverse betrokkenen speelt het programma JLE hier een positieve rol in, via het sturen op samenhang en kwaliteit van het aanbod, het faciliteren en aanjagen van de samenwerking op landelijk en regionaal niveau en het bieden van regionaal maatwerk. De duurzaamheid van het netwerk rondom voedseleducatie is echter nog kwetsbaar en de netwerksamenwerking is nog niet volledig geborgd. Een volgende programmaperiode is daarom nodig, waarin aandacht zou moeten zijn voor het verder verweven van groen en wit en voor het aanhaken bij bestaande aanpalende beleidsontwikkelingen, specifiek in provincies en gemeenten, zoals de Regio- en Citydeals. Verder is het van belang om gericht op het thema voedseleducatie een overkoepelende (landelijke) agenda op te stellen met een duidelijke visie, doelen en gezamenlijke routekaart hoe die te bereiken. Het programma JLE kan een belangrijke rol vervullen in het bij elkaar brengen van de relevante partijen, bewaken van de voortgang en de kwaliteit en aanjagen van de samenwerking.

5.3 Aanbevelingen

Het evaluatieonderzoek wijst uit dat voortgang is geboekt ten opzichte van de situatie ten tijde van de tussenevaluatie (begin 2019). Desondanks hebben we op basis van dit onderzoek enkele suggesties voor het vervolg van het programma JLE in een nieuwe programmaperiode om het doelbereik van het programma te vergroten:

- Leg de focus op het verduurzamen van de bestaande structuren en netwerken. Besteed daarvoor verdere aandacht aan het inbedden van aandacht voor voedseleducatie binnen organisaties in de regio, zodat het minder afhankelijk is van individuen. Begeleid JLE-makelaars om dit effectief te kunnen vormgeven:
  - stimuleer bijvoorbeeld dat aandacht voor voedseleducatie wordt opgenomen in beleidsplannen;
  - stel samen met partners een regionale/lokale agenda op;
  - organiseer informatiesessies binnen de belangrijke te betrekken organisaties;
  - wissel onderling good practices uit over het inbedden van aandacht in de organisaties.
- Stimuleer aandacht voor het thema voedseleducatie in provincies en gemeenten door:
  - aan te sluiten bij de aandacht voor aanpalende terreinen, zoals gezondheid, economie of milieu;
  - verbindingen te zoeken met de Regio- en Citydeals;
  - verbinding te zoeken met andere (bestaande) programma's die zich richten op de sociale omgeving van jongeren (zoals ouders) en andere omgevingen dan de school (zoals buurtwerk of sportclubs);
  - gerichte plannen op te stellen met de JLE-makelaars voor het betrekken van gemeenten, zodat het behapbaar blijft.
- Blijf zowel landelijk als regionaal aandacht hebben voor het verbinden van groene en witte thema's, door groene thema's op te nemen in witte activiteiten en overlegstructuren, en andersom. De structuur- en cultuurverschillen tussen de groene en witte wereld maken dat deze werelden niet geheel verweven zullen of hoeven te raken. Wel kan een nog sterkere verbinding gelegd worden:

- bijvoorbeeld door meer samenwerking in gezamenlijke opdrachten op te zoeken. Het samenwerken aan een project of evenement draagt bij aan het beter leren kennen van elkaar. Dat kan vervolgens leiden tot meer wederzijds begrip, verduurzaming van de relaties en verbreding van het aanbod in de verschillende werelden;
- stimuleer deze samenwerking in gezamenlijke projecten en evenementen zowel op regionaal als landelijk niveau.
- Maak keuzes in de focus op onderwijssoorten en heb daarbij aandacht voor het bereik van het vo en het mbo, die ten opzichte van het po en de kinderopvang nog achterblijven. De onderwijssoorten behoeven ieder een eigen aanpak:
  - in de kinderopvang en het po vinden op dit moment de meeste activiteiten plaats, omdat een groot aantal partners aanbod biedt voor deze doelgroep. Blijf het gebruik van dit aanbod stimuleren, bijvoorbeeld door een compleet overzicht te bieden van het beschikbare aanbod en de koppeling met bestaand onderwijs nog beter (inzichtelijk) te maken;
  - betrek in het vo de vakdocenten en koepelorganisaties bij het vormgeven van het aanbod zodat het aansluit op de wensen en mogelijkheden van docenten. Dit maakt het gebruik van aanbod door docenten in hun lespakket gemakkelijker en laagdrempeliger;
  - vergroot het bereik in het mbo door meer aandacht te geven aan de beroepsprofielen en opleidingen die met voeding, gezondheid en duurzaamheid te maken hebben. Zoek met het aanbod voor het mbo aansluiting bij het curriculum van deze beroepsprofielen.
- Stel samen met partners een overkoepelende agenda op ten aanzien van voedseducatie:
  - verwerk daarin een duidelijke visie, doelen en gezamenlijke routekaart voor het bereiken van de doelen. Dit hoeft geen dichtgetimmerde blauwdruk te zijn met SMART-geformuleerde doelstellingen, maar een manier om meer focus en richting te krijgen in de samenwerking rondom voedseducatie en daarmee om meer impact te kunnen maken;
  - bespreek in het opstellen van de agenda ook de onderlinge belangen van de betrokken partijen;
  - creëer rol duidelijkheid in de huidige netwerksamenwerking;
  - denk na over de rol van JLE als aanjager van deze agenda.

Literatuur

Buers, C., Verbeek, E., & Witvliet, M. (2019). *Pokon voor de pareltjes. Tussentijdse evaluatie programma Jong Leren Eten anno 2018-2019*. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek.

Kamerbrief. (2016, september 30). Jong Leren Eten. Kamerstuk 31 532, nr. 169.

Programmabureau Jong Leren Eten (2020). *Programma Jong Leren Eten 2017-2020. Facts & Figures*. Utrecht: Rijksdienst voor Ondernemend Nederland.

Programmabureau JLE. (2017). *Werkplan Jong Leren Eten 2017-2021*. Utrecht: Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO).

Bijlage A

A

Bijlage A - Onderzoekmodel

In deze evaluatie bieden we inzicht in de impact van het programma JLE in de periode 2019-2020. De impact op netwerkniveau staat daarbij centraal. Onder impact wordt verstaan dat er een structureel netwerk is opgezet, verschillende activiteiten met elkaar verbonden zijn en de samenwerking goed geborgd is, zodat activiteiten ook na het beëindigen van JLE doorgang vinden. In lijn met de doelstellingen van 2019-2020 focussen we op samenwerking tussen intermediaire partijen die actief zijn op het gebied van voedseducatie en op borging van het programma.

Voor het evalueren van het programma JLE in 2020 maken we gebruik van een analysemodel en waarderingskader, die zijn ontwikkeld en gebruikt voor de tussentijdse evaluatie van het programma in 2019 (Buers, Verbeek & Witvliet, 2019). Het analysemodel dient om het proces van netwerksamenwerking te verhelderen en is gebaseerd op de impactketen. Door de acties en uitkomsten in een specifieke context te expliciteren, maken we inzichtelijk 'hoe' en 'waarom' bepaalde opbrengsten wel of niet worden bereikt. Met het waarderingskader maken we vervolgens duidelijk wat de impact het programma JLE is en welke lessen zijn te trekken voor de verdere ontwikkeling van het programma. Aan de hand van criteria voor effectieve netwerksamenwerking en netwerkmanagement, maken we de opbrengsten van de samenwerking en lessen voor de toekomst inzichtelijk. Hieronder lichten we het analysemodel en waarderingskader kort toe.

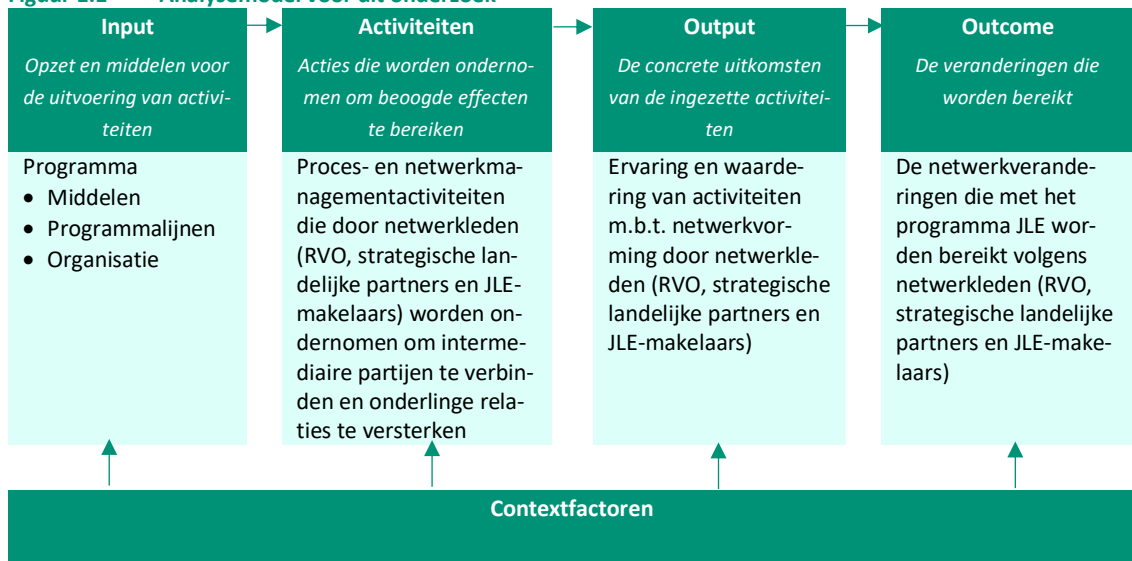
A1 Analysemodel

Voor het beschrijven van de netwerksamenwerking maken we gebruik van een analysemodel. Dit analysemodel is gebaseerd op de impactwaardeketen en is weergegeven in figuur 1.1. In dit model maken we een onderscheid tussen: input, activiteiten, output, outcome, en contextfactoren:¹

- **Input** verwijst naar de opzet van het programma JLE en naar de middelen die beschikbaar zijn voor de uitvoering van het programma.
- **Activiteiten** verwijzen naar de acties die door betrokkenen worden ondernomen om beoogde effecten te bereiken. Deze acties kunnen betrekking hebben op het proces of op het netwerk en worden ondernomen door actoren op strategisch, tactisch en operationeel niveau (Ansell & Gash, 2007; Rotmans, 2005; De Bruijn en Ten Heuvelhof, 1995). In dit onderzoek staan activiteiten met betrekking tot proces- en netwerkmanagement op tactisch en operationeel niveau centraal. Meer specifiek kijken we naar welke activiteiten worden ingezet door (a) het programmabureau van JLE van RVO, (b) landelijke partners die actief zijn op het gebied van voedseducatie en (c) de JLE-makelaars.
- **Output** heeft betrekking op wat de activiteiten concreet opleveren volgens netwerkleden. Nagegaan wordt hoe het programma JLE wordt ervaren en gewaardeerd door (a) RVO, (b) landelijke partners die actief zijn op het gebied van voedseducatie en (c) de JLE-makelaars in de provincies.
- **Outcome** verwijst naar de veranderingen die op netwerkniveau worden bereikt. Daarbij kijken we naar de mate waarin het programma JLE volgens betrokkenen bijdraagt aan het ontwikkelen van een duurzaam netwerk van partijen, waarin verschillende activiteiten op het gebied van voedseducatie met elkaar zijn verbonden en de samenwerking tussen partijen is geborgd.
- **Contextfactoren** verwijzen naar de randvoorwaarden of condities die van belang zijn voor de uitvoering en opbrengsten van het programma.

¹ De sociale impact van het programma, d.w.z. de mate waarin het programma bijdraagt aan maatschappelijke en langetermijnresultaten, wordt in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten.

Figuur 1.1 Analysemodel voor dit onderzoek

B1 Waarderingskader

Voor het analyseren van de opbrengsten van het programma JLE hebben we een waarderingskader ontwikkeld. Het waarderingskader is gebaseerd op recente en relevante wetenschappelijke kennis over netwerksamenwerking en helpt ons om het functioneren van de netwerksamenwerking en lessen die hieruit te trekken zijn voor de doorontwikkeling van het programma gestructureerd en vanuit een onafhankelijk perspectief in kaart te brengen. Het waarderingskader bevat criteria die van belang zijn voor effectieve netwerksamenwerking. De criteria zijn gebaseerd op de literatuur over netwerken en samenwerking en de gesprekken met de opdrachtgever vanuit het ministerie van LNV en het programmabureau van JLE. Hieronder lichten we de inhoud en toepassing van het waarderingskader beknopt toe.

Netwerkeffectiviteit

Provan en Kenis (2008, p. 230) definiëren de effectiviteit van een netwerk als “het verkrijgen van positieve uitkomsten op netwerkniveau die niet bereikt kunnen worden door individuele deelnemers die onafhankelijk van elkaar opereren”. In dit onderzoek bouwen we voort op deze definitie. Onder positieve uitkomsten verstaan we de wijze waarop het programma JLE bijdraagt aan het verbinden en versterken van relaties tussen intermediaire partijen die actief zijn op het gebied van voedsel-educatie, zodat structurele en professionele aandacht voor voedsel-educatie ook na het beëindigen van het programma is geborgd. In dit onderzoek staat dus niet de mate van doelbereik onder eindgebruikers centraal, maar staat de effectiviteit van de netwerksamenwerking (het geheel van samenwerking) centraal.

Evalueren van netwerksamenwerking

Een netwerk is effectief wanneer de outcome, dus het maatschappelijke effect, wordt behaald. In de casus van JLE is er sprake van een effectief netwerk als dit een bijdrage levert aan vergroten van de voedselvaardigheden van jongeren. Het meten van effectieve netwerksamenwerking is echter uiterst complex, omdat bijvoorbeeld oorzaak- en gevolgrelaties niet hard kunnen worden gemaakt en betrokkenen verschillende opvattingen kunnen hebben over het succes van netwerksamenwerking.

In dit onderzoek trachten we de effectiviteit van netwerksamenwerking inzichtelijk te maken door na te gaan wat het proces en de uitkomsten van netwerksamenwerking oplevert. Dit kan op verschillende niveaus worden bestudeerd: op gemeenschapsniveau (wat levert samenwerking op voor het realiseren van de JLE-ambitie), op netwerkniveau (wat levert samenwerking op voor het realiseren van een duurzaam netwerk) en op individueel niveau (wat levert netwerksamenwerking op voor individuele deelnemers) (Provan en Milward, 2001). In dit onderzoek gaan we vooral in op het netwerkniveau. We verken-

nen welke impact het programma JLE heeft op de samenwerking in het netwerk van intermediaire partijen. Daarbij houden we rekening met de ervaringen van de stakeholders die werken aan netwerksamenwerking (de agents): het programmabureau, JLE-makelaars en landelijke en regionale samenwerkingspartners.

Criteria voor effectieve netwerksamenwerking

Voor het evalueren van het proces en de uitkomsten van netwerksamenwerking maken we gebruik van een aantal criteria die zijn gebaseerd op de literatuur over samenwerking en netwerkmanagement (Provan en Kenis, 2008, Ansell & Gash, 2007; Provan en Milward, 2001). Tabel A biedt een overzicht van de criteria die in dit onderzoek zijn meegenomen en op welke manier deze zijn geoperationaliseerd.

Tabel A Criteria en operationalisering van effectieve netwerksamenwerking

Criteria voor effectieve netwerksamenwerking	Operationalisering
<p>Structuur netwerk: de mate waarin er verbindingen zijn tussen partijen die van belang zijn voor het realiseren van de ambities en doelen van het programma JLE</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Aanwezigheid van verticale netwerkverbindingen. (a) RVO en JLE-makelaars zetten in op het leggen van verbinding met overheden en (b) betrokkenen ervaren dat het lukt om overheden te betrekken. • Aanwezigheid van horizontale verbindingen. (a) RVO en JLE-makelaars zetten in op het leggen en versterken van relaties tussen relevante partijen (witte en groene wereld, onderwijs, kennis- en bedrijfspartners) en (b) landelijke en regionale partijen ervaren dat de manier waarop dit gebeurt er voor zorgt dat nieuwe netwerkleden aanhaken en er geen relevante partijen ontbreken.
<p>Aansturing: de mate waarin het programmabureau de uitvoering van het programma JLE coördineert en ondersteunt</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Rolduidelijkheid. (a) RVO zorgt voor een duidelijke verdeling van taken en verantwoordelijkheden op landelijk en regionaal niveau en (b) betrokkenen zijn bekend met de eigen rol en taken. • Speelruimte. (a) RVO biedt netwerkleden voldoende ruimte om ambitie en doelen van het programma JLE te realiseren en (b) betrokkenen ervaren voldoende speelruimte. • Toezicht op de kwaliteit van de uitvoering. (a) RVO ziet toe op de werkwijze en kwaliteit van de uitvoering van het programma en stuurt waar nodig bij en (b) betrokkenen ervaren dat de wijze waarop RVO dit doet een bijdrage levert aan de kwaliteit van de uitvoering van hun werk. • Anticiperen en reageren op obstakels en conflicten. (a) RVO heeft een strategie of werkwijze voor het anticiperen en reageren op obstakels en conflicten en (b) JLE-makelaars zijn bekend met deze strategie of werkwijze. • Toezicht op de kwaliteit van het aanbod van voedseleducatie (a) RVO heeft strategieën, richtlijnen of een kader voor het beoordelen van de kwaliteit van het voedseleducatie-aanbod opgesteld en (b) JLE-makelaars zijn bekend met dit kwaliteitskader.
<p>Programma: de mate waarin het programma JLE bekend is en netwerkleden bereikt</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Zichtbaarheid. (a) RVO en JLE-makelaars creëren zichtbaarheid van het programma bij landelijke netwerkpartners en (b) netwerkpartners op landelijk en regionaal niveau kennen het JLE-programma. • Bereik inhoud en werkwijze programma. (a) RVO en JLE-makelaars communiceren over de ambities en werkwijze van het programma JLE, (b) partijen op landelijk en regionaal niveau kennen de ambitie en werkwijze programma, (c) partijen op landelijk en regionaal niveau erkennen het onderschrijven van de ambitie en werkwijze van het programma JLE en (d) zijn actief bezig met het versterken van relaties tussen partijen en het werken aan een (meer) samenhangend voedingsaanbod. • Bereik aanbieders. (a) RVO en JLE-makelaars hebben zicht op het aanbod van voedseleducatie, (b) partijen op landelijk en regionaal niveau ondernemen acties om de kwaliteit van het voedingsaanbod te verhogen en (c) partijen op landelijk en regionaal niveau ervaren dat de manieren waarop dit gebeurt er voor zorgt dat de kwaliteit van het voedingsaanbod stijgt. • Bereik scholen. (a) RVO en JLE-makelaars zetten strategieën in om onderwijspartijen te beïnvloeden en (b) partijen op landelijk en regionaal niveau vinden dat de manier waarop dit gebeurt er voor zorgt dat scholen meer geneigd zijn om wat met voedseleducatie te gaan doen.
<p>Betrokkenheid en inzet van participanten: de mate waarin netwerkleden betrokken zijn bij het programma en zelf acties ondernemen ten behoeven van de voortgang/doorwerking van JLE</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kennisuitwisseling. (a) netwerkleden (RVO, landelijke partijen en JLE-makelaars) ondernemen acties om informatie en praktijken met elkaar uit te wisselen en (b) partijen op landelijk en regionaal niveau vinden dat de manier waarop dit gebeurt ervoor zorgt dat er daadwerkelijk meer informatie en praktijken worden uitgewisseld. • Delen van succes. (a) RVO deelt succes met netwerkleden (landelijke partners, JLE-makelaars, rijk) en (b) JLE-makelaars delen succes in de regio en met elkaar. • Waardering. Partijen op landelijk en regionaal niveau erkennen elkaars kwaliteiten en hebben geen/weinig vooroordelen t.o.v. van elkaar. • Inzet JLE-makelaars. (a) JLE-makelaars hebben voldoende kennis en competenties om de ambities van het programma te realiseren en (b) partijen op landelijk en regionaal niveau vinden dat de inzet van JLE-makelaars bijdraagt aan het realiseren van de ambities.

Criteria voor effectieve netwerksamenwerking	Operationalisering
Voortgang: de mate waarin binnen een redelijk tijdsplan de doelstellingen m.b.t. tot samenwerking/ netwerk worden gerealiseerd	<ul style="list-style-type: none"> • Evaluatie. (1) Is er sprake van evaluatie op tactisch niveau; (2) Is er sprake van evaluatie op uitvoerend niveau. • Doelrealisatie. Doelen worden behaald, in de zin dat er geen sprake is van continue vertraging in de uitvoering van het programma.

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

Regioplan
Jollemanhof 18
1019 GW Amsterdam
T +31(0)20 531 53 15
www.regioplan.nl